

Stads- en regioscan in de grootste Brabantse gemeenten

De achtergronden van
onveilige GVI scores

publieksversie

dr. Balthazar Beke (redactie)
dr. Edward van der Torre
dr. Menno van Duin

Met speciale dank aan:

Met dank aan 48 politiemensen uit basiseenheden van de drie betrokken politieregio's die aan deze Stads- en regioscan hebben meegewerkt. Ze hebben ons belangrijke informatie en inzichten verschaft. Het gaat om wijkagenten, jeugdagenten, groepschefs, contactfunctionarissen van specifieke probleemgroepen, operationeel coördinatoren en rechercheurs. In kleine groepjes hebben ze in drie bijeenkomsten informatie verstrekt over criminaliteit in Eindhoven, Tilburg en 's-Hertogenbosch. Op basis van de criminaliteitscijfers, in beeld gebrachte dadergroepen én eigen expertise (vaak jarenlange opgebouwde 'straatkennis') gaven ze onder meer aan waar in hun optiek het accent moet worden gelegd om de veiligheid te verbeteren. In aanvulling op deze bijeenkomsten hebben we 31 interviews afgenomen, verdeeld over bestuur (16), politie (8) en overige respondenten (7). We bedanken deze respondenten voor hun tijd en informatie.

Colofon

Deze studie is in opdracht van Politie & Wetenschap uitgevoerd door Balthazar Beke (Beke Advies) in samenwerking met Edward van der Torre (COT) en Menno van Duin (LokaleZaken). Ze zijn daarbij ondersteund door Geert Beke (Beke Advies), Eddie Klein Hofmeijer (Politie IJsselland), Thecla van der Torre (LokaleZaken) en Eline Lagendijk. De trendanalyses rondom diverse vormen van criminaliteit in Eindhoven, Tilburg, 's-Hertogenbosch en Breda zijn uitgevoerd door Lars van der Aa, Bap Boumans, Hans Muller en Peter Franken (politie Midden West Brabant) Mario de Vries en Peter Simons (politie Brabant Zuid Oost) en Frank Keurentjens en Fred van der Krabben (politie Brabant Noord).

Inhoud

Op hoofdlijnen	05
1. Inleiding	13
1.1 Aanleiding en achtergrond	13
1.2 De Gemeentelijke Veiligheidsindex (GVI)	13
1.3 GVI: verdiepende analyse	14
1.4 Grote Brabantse gemeenten: hoge GVI-scores	14
1.5 Onderzoeksvragen	14
1.6 Leeswijzer	15
2. Gemeentelijke Veiligheidsindex: scores	17
2.1 De GVI scores nader beschouwd	17
2.2 Brabantse veiligheid: gedeeltelijk 'grote stedenproblematiek'	17
2.3 Trendmatige ontwikkelingen	19
2.3.1 <i>Woninginbraak</i>	20
2.3.2 <i>Diefstal</i>	23
2.3.3 <i>Geweld</i>	28
2.4 Achtergronden van de trendmatige ontwikkelingen	33
3. Criminele structuren	35
3.1 Inleiding	35
3.2 Samenhang georganiseerde en geregistreerde criminaliteit	36
3.3. Criminele groeperingen en geregistreerde criminaliteit (vertrouwelijk)	38
4. Criminele infrastructuur	41
4.1 Inleiding	41
4.2 Scheidslijnen en breuklijnen	41
4.3 Situationele en economische factoren	51
4.4 Beleidskenmerken	53
4.5 Tot slot	59

Op hoofdlijnen

1. Aanleiding

Directe aanleiding voor deze analyse is het feit dat Eindhoven, 's-Hertogenbosch, Tilburg en Breda (B4) reeds enige jaren in de Gemeentelijke Veiligheidsindex (GVI) ¹ een prominente plaats bekleeden in de 'Top vijftien' van meest onveilige gemeenten. Eindhoven staat op plaats 3, 's-Hertogenbosch op 4, Tilburg op 7 en Breda sluit de rij met een notering op 12. Tilburg en Eindhoven kunnen voorzien worden van een 'stip' als de meest recente cijfers rondom vermogenscriminaliteit (forse toename) als leidraad worden genomen. Dat betekent dat het criminaliteitsniveau in deze Brabantse gemeenten vergelijkbaar is met dat van de vier 'grote steden': Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht (G4). ²

Dit stabiele beeld van hardnekkige, hoge GVI-scores in de grote Brabantse gemeenten roept de intrigerende vraag op naar het waarom: wat maakt dat de grote Brabantse gemeenten relatief gezien zo onveilig zijn? Hebben zij - net als de grote steden - te kampen met 'grote stadproblematiek', en zo ja, hoe en waarom? Het vorenstaande is voor de burgemeesters van de grote Brabantse steden aanleiding geweest om een verzoek neer te leggen bij Politie & Wetenschap voor een nadere analyse. ³

2. Werkwijze

Er is een zogenoemde gecombineerde stads- en regio gerichte 'scan' uitgevoerd. Deze analyseert op drie niveaus het veiligheidsvraagstuk van de grote Brabantse gemeenten.

Eerste stap is een nadere analyse van aard en omvang van de vier belangrijkste vormen van criminaliteit en overlast op basis waarvan deze Brabantse gemeenten in de Gemeentelijke Veiligheidsindex behoren tot de meest onveilige gemeenten van Nederland. De rangorde wordt bepaald aan de hand van vier delictclusters: (1) diefstal, (2) woninginbraak, (3) geweld en (4) vernieling. ⁴ Nadere analyse leert dat de hoge positionering voornamelijk is terug te voeren op de eerste drie delictclusters.

Tweede stap is het in beeld brengen van de onderliggende dadergroepen. Wie zijn verantwoordelijk voor bovengenoemde 'zichtbare' vormen van criminaliteit en overlast? Wat wordt aan de oppervlakte zichtbaar en is dat terug te voeren op specifieke probleemgroepen in deze gemeenten? Op welk crimineel terrein zijn ze actief? We zijn vervolgens ook geïnteresseerd (geraakt) in hoeverre er verwevenheid bestaat tussen (een deel van de) 'reguliere zichtbare probleemgroepen' (zoals criminele jeugd) en minder zichtbare criminele samenwerkingsverbanden: georganiseerde criminaliteit of in elk geval

1. Ontwikkeld door Politie & Wetenschap.
2. Saillant detail is dat deze Brabantse gemeenten in de bestaande verdeelsystematiek van politiesterkte (over de 25 regiokorpsen) niet – evenals de G4 – extra politiesterkte krijgen toebedeeld vanwege (veronderstelde) 'grote stadsproblematiek'.
3. Voor de volledige beeldvorming is - waar het aangiftecriminaliteit betreft - Breda als vierde Brabantse gemeente meegenomen. De uiteindelijke verdiepende analyse is beperkt tot Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg.
4. Onder de noemer 'diefstal' vallen de (1) diefstal van/uit motorvoertuigen (= vnl. auto-inbraak) en (2) zakkenrollerij. Onder de noemer geweld vallen (1) bedreiging, (2) mishandeling en (3) aanranding / verkrachting.

vormen van ernstige en systematische criminaliteit. Is er met andere woorden zicht op en aandacht voor meer georganiseerde vormen van criminaliteit? En speelt dit soort criminaliteit direct of indirect een rol bij het verklaren van hoge GVI-scores?

Derde stap is vervolgens het in beeld brengen van de onderliggende 'criminogene infrastructuur'. Kort gezegd wordt gekeken in hoeverre er omstandigheden zijn waarin geweld, woninginbraak of andere vermogensdelicten, en daaraan gekoppelde dadergroepen beter gedijen. Al deze Brabantse gemeenten kennen bijvoorbeeld veel oude wijken (met een onoverzichtelijke infrastructuur en met goedkope arbeiderswoningen), die in termen van inbraakpreventie slecht scoren. Logischerwijs is dat van invloed op de omvang van woninginbraken.

Ook zien we bijvoorbeeld dat in de Brabantse regio (en de daarbinnen liggende regiogemeenten) diverse criminele groeperingen zich intensief bezighouden met de illegale hennepcultuur en -handel. Deze groeperingen achter de illegale hennepcultuur maken daarbij ook gebruik van de sociaal economisch zwakke positie van bepaalde bevolkingsgroepen in voornoemde gemeenten die de verleiding van extra financiële inkomsten niet kunnen weerstaan.⁵

Informatieverzameling

Voor deze analyse zijn diverse bronnen gebruikt. We zullen ze kort bespreken.

(1) Allereerst zijn de geregistreerde criminaliteits- en overlastcijfers van drie Brabantse steden, elk in een andere politieregio, over de afgelopen vier jaar gedetailleerd in beeld gebracht en nauwkeurig geanalyseerd.⁶ Daarbij is gekeken naar omvang, trends (structurele dalers en stijgers) en wijken of specifieke locaties met concentraties van criminaliteit of overlast: geografisch (zogenoemde hotspots), in de tijd (hot times) of binnen dadergroepen. Er zijn zogenoemde 'vaste klantenlijsten' opgesteld. Het betreft namenlijsten van personen die bij de onderzochte delicten bovengemiddeld in aanraking komen met politie.⁷ We hebben daarnaast beschikbare literatuur benut bij de voorbereiding van een drietal bijeenkomsten met politiefunctionarissen met veel (lokale) praktijkervaring (zie het volgende punt).

Daarnaast hebben we onder meer gebruikgemaakt van recent onderzoek in de drie gemeenten en van onderzoek dat we zelf recent elders in Brabant hebben uitgevoerd of uitvoeren. Die onderzoeken die we – samen met anderen - uitvoer(d)en in Roosendaal, Bergen op Zoom, Breda, Etten-Leur, Rucphen, Zundert, Alphen-Chaam, Baarle-Nassau en Eindhoven gaven ons al een beeld van regionale criminaliteitspatronen, waaronder de betekenisvolle omvang van grensoverschrijdende vormen van drugshandel en 'doorcriminaliserende' jeugdgroepen.

5. Dergelijke medewerking – zo leert de praktijk – gebeurt overigens lang niet altijd vrijwillig.
6. Voor de volledige beeldvorming is zoals gezegd - waar het aangiftecriminaliteit betreft - Breda als vierde Brabantse centrumgemeente meegenomen.
7. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een nieuwe analysemethode waarbij niet alleen naar contacten als verdachte, maar ook contacten als betrokkene (slachtoffer, aangever, betrokkene) wordt gekeken. Hiermee krijgt men naast dadergroepen ook zogenaamde risicogroepen in beeld (Vaste klanten in beeld: een methodiek om dadergroepen in beeld te krijgen. Amsterdam. SWP 2010 i.v.).

(2) Vervolgens zijn in de geselecteerde drie gemeenten bijeenkomsten gehouden met steeds een selectie van 15 tot 20 ervaren politiemensen (wijkagenten, jeugdagenten, recherche, etc.). In deze bijeenkomsten is aan de hand van voornoemde cijfers dieper ingegaan op achtergronden, modus operandi, mogelijke verklaringen, bekende (en vermoedelijke) dadergroepen. Deze methode waarbij zogenaamde systeemkennis (geregistreerde politiegegevens) wordt gekoppeld aan straatkennis (vaak jarenlange praktijkkennis) levert samenhangende en verdiepende verklaringen op: van de aard en omvang van de criminaliteit én over de dadergroepen. Bovendien komen veiligheidsrisico's of criminaliteitstrends die (nog niet) zichtbaar zijn in de (aangifte)cijfers aan de orde. Het levert overigens ook inzicht in die zaken waar de informatiepositie van betrokken politieorganisaties onvoldoende is. In alle drie de gemeenten viel het bij de bijeenkomsten op dat ingevoerde respondenten wezen op verbanden tussen geregistreerde en georganiseerde criminaliteit. Ze waren in staat om dit verband te concretiseren tot locaties, groepen en delicten. Bovendien wezen ze op historisch verankerde vormen van criminaliteit binnen bepaalde groepen en in bepaalde wijken of kernen (ook buiten de drie gemeenten). Dit heeft ons (verder) op het spoor gezet van een verband tussen 'geregistreerd' en 'georganiseerd'.

(3) Er zijn vervolgens verdiepende interviews afgenomen in de drie gemeenten met ingevoerde respondenten bij met name bestuur en politie, maar bijvoorbeeld ook jongerenwerkers, drugshulpverleners of justitie. We hebben gesproken met mensen die goed op de hoogte zijn van de historie en sociale structuren (inclusief criminaliteit) en respondenten die zicht hebben op belangrijke dadergroepen, inclusief vormen van georganiseerde criminaliteit. We troffen onder meer respondenten met een grondige kennis over kampers, over traditionele autochtone criminaliteit, over vormen van georganiseerde drugsteelt, over georganiseerde of hardnekkige drugshandel en over criminele jeugdgroepen.

Waar het gaat om specifieke vormen van georganiseerde criminaliteit (met name ladingdiefstallen, illegale hennepsteelt en – handel, en vastgoed) zijn bovendien enkele landelijke experts geraadpleegd.

(4) Interessante koppelingen konden ook gelegd worden omdat we betrokken zijn bij de landelijke uitrol van de 'Gebiedsscan' bij andere korpsen in Nederland. In deze lokale veiligheidsanalyses komen vooral rondom illegale hennepsteelt, cocaïnehandel en vermogenscriminaliteit bepaalde criminele groepen in beeld die ook actief zijn in de Brabantse regio, dan wel onderling contact hebben.

(5) Tot slot is er ook gekeken naar diverse opsporingsonderzoeken en daaraan gekoppelde netwerkanalyses waarbij zichtbaar wordt welke regionale (en landelijke) contacten er zijn tussen personen

'gelinked' aan criminele samenwerkingsverbanden. Tevens levert dit verdere onderbouwing waar het gaat om financiële belangen die dergelijke criminele groeperingen hebben in de verschillende steden, voornamelijk in het vastgoed.

3. Belangrijkste resultaten op een rij

Er bestaat een samenhang tussen zichtbare en 'onzichtbare' criminaliteit, tussen de georganiseerde criminaliteit en de delicten die worden gemeten in de Gemeentelijke Veiligheidsindex (GVI). De 'georganiseerde' criminaliteit in de provincie Brabant draagt daarmee bij aan de hoge geregistreerde criminaliteit in de grote Brabantse steden. In deze scan zijn we op in de regio actieve criminele groeperingen gestuit die op verschillende wijze(n) mede bepalend zijn voor aard en omvang van geregistreerde criminaliteit.⁸

Die groeperingen wortelen deels in de provinciale en regionale historie (o.a. kampers, autochtone criminelen), maar ook in de criminele gelegenheidsstructuren van vandaag de dag. Het gaat dan om nieuwe groepen die opkomen of doorgebroken zijn: voornamelijk allochtone groepen (Turks, Antilliaans, Marokkaans).

Resultaat is dat een relatief divers en breed vertakt netwerk van verschillende criminele groeperingen is ontstaan. De mogelijkheden van deze criminele groeperingen zijn om verschillende, met elkaar samenhangende, redenen riant:

- De grensligging creëert diverse criminele markten, in het bijzonder drugsmarkten, waarvan de softdrugmarkt het meest zichtbaar is.
- Vanwege jarenlang crimineel koopmanschap is er veel crimineel (drugs)geld voorhanden. Dit draagt bij aan bestendiging van de criminele infrastructuur.
- Politie(ministeries) en bestuur (VNG) zijn in hoge mate gericht op aangiftecriminaliteit. Voornoemde criminele groeperingen in de regio richten zich echter vooral op zogenaamde 'aangifteloze' delicten; daardoor blijven ze betrekkelijk goed buiten beeld. Tegelijkertijd dragen ze echter (in)direct wel bij aan de hoge aangiftecriminaliteit in de provincie, onder meer door helingpraktijken, illegale hennepcultuur en door de negatieve invloed van 'detail – drugshandelaren' op jeugdgroepen en veelplegers.⁹
- De opsporingscapaciteit van de drie Brabantse regiokorpsen is in hoge mate gericht op geweld, overvallen en op TGO - waardige zaken. Dit is begrijpelijk, maar het reduceert de pakkans van voornoemde criminele samenwerkingsverbanden in hoge mate.

Conclusie

De belangrijkste conclusie is (dus) dat de hoge GVI – scores direct én indirect samenhangen met de verwevenheid tussen (een deel van de) 'reguliere zichtbare probleemgroepen' (jeugdgroepen, straatdealers, veelplegers e.d.) en minder zichtbare criminele samenwerkingsverbanden (georganiseerde criminaliteit).¹⁰ We hebben langs

8. Deze worden beschreven in hoofdstuk 3.

9. Het merendeel van de criminele jeugdgroepen in de regio houdt zich intensief bezig met drugshandel.

10. Deze notie is relevant voor alle lokale bestuurders. Effectief veiligheidsbeleid gericht op aard en omvang van de zichtbare (aangifte) criminaliteit dient zich mede te richten op een analyse en aanpak van 'onzichtbare' criminele groeperingen.

verschillende onderzoekslijnen dit verband vastgesteld, maar het is bijzonder dat het verband voor menig ingevoerde respondent (bijna) vanzelfsprekend is (op dossiers waar hij of zij verstand van hebben), maar tegelijkertijd is het ook een blinde vlek in criminologisch onderzoek (ook in onderzoek dat in Brabant is uitgevoerd) en tevens – zij het in mindere mate (denk bijvoorbeeld aan bestuurlijke handhaving of de meersporen aanpak van kampers) – in het veiligheidsbeleid. We attenderen in deze verkennende studie op deze belangrijke trend. Het spreekt derhalve voor zich dat nader onderzoek en meer analyse geboden is, maar het is belangrijk om bij beleidsvorming in te spelen op dit hardnekkige criminele patroon.

Veiligheidsbeleid dat zich uitsluitend richt op aanpak van regulier zichtbare probleemgroepen is daarmee maar beperkt effectief, omdat de onderliggende criminele infrastructuur en daarin actieve criminele groeperingen niet worden aangepakt. Hier is – enigszins gechargeerd - de uitdrukking 'dweilen met de kraan open' van toepassing. Deze bias in het veiligheidsbeleid wordt mede veroorzaakt door de gerichtheid op aangiftecriminaliteit (zie hierboven). Bovendien kan geconstateerd worden dat het zicht op, en de aandacht voor meer georganiseerde vormen van criminaliteit beperkt is en zelfs afneemt (zowel politieel als bestuurlijk). En voor zover het aandacht krijgt, is het te vaak los gekoppeld van gemeentelijk veiligheidsbeleid.

4. Hoe nu verder?

De Stads- of regioscan geeft de grote lijnen aan waarlangs gewerkt kan worden om de hoge GVI – scores terug te dringen. Het geeft daarmee richting aan een beter veiligheidsbeleid. Niets meer en niets minder. Dat behoort ook het karakter te zijn van 'een scan'.

De mate waarin de verschillende bevindingen zijn onderbouwd wordt in belangrijke mate bepaald door de beschikbaarheid van informatie. Voor zover het aard en omvang betreft van de zichtbare criminaliteit is de onderbouwing maximaal. Dat geldt vanzelfsprekend in mindere mate voor de aard en omvang van diverse in de regio actieve criminele samenwerkingsverbanden. De bevindingen zijn hier voornamelijk gebaseerd op kwalitatieve informatie (overigens wel door meerdere bronnen geleverd) en is vooral indicatief.

De volgende (logische) stap is een verdere verdiepende probleem-analyse op de genoemde centrale thema's. Dat is een gezamenlijke exercitie van de betrokken gemeenten met zijn veiligheidspartners. Op basis daarvan kan vervolgens beleid worden ontwikkeld. Dat vergt tijd en energie, maar het levert een duurzame strategie op waarmee de veiligheid van de grote Brabantse gemeenten kan worden verbeterd

Er zal op drie fronten moeten worden geïnvesteerd.

Betere informatiepositie

Er dient ingezet te worden op een verbetering van de kennis- en informatiepositie van politie én lokaal bestuur waar het gaat om relevante dadergroepen.

- Dat geldt allereerst voor de 'zichtbare' dadergroepen. Er is een beperkt zicht op daders of verdachten, of daders van de veelvoorkomende delicten. En in het verlengde daarvan is de dadergerichte aanpak in de grote Brabantse gemeenten overwegend persoonsgericht en daarmee individueel georiënteerd. De vraag in hoeverre er sprake is van dadergroepen of van netwerken wordt te weinig gesteld. In alle drie de gemeenten zijn er harde aanwijzingen dat er criminele structuren zijn die het plegen van vermogensdelicten gemakkelijk maken of zelfs bevorderen. Het gaat om veelplegers (verslaafde daders) en jeugdgroepen (waaronder jeugdgroepen die nog te boek staan als overlastgevend) en lokale helers (onder meer kampers) die zorgen dat er gemakkelijk munt geslagen kan worden uit de buit. Families onder bepaalde groeperingen (o.m. afkomstig van diverse kampen) houden zich ook bezig met georganiseerde winkeldiefstal in de drie steden en daarbuiten.
- De noodzaak te investeren in een betere informatiepositie als het gaat het criminele samenwerkingsverbanden is duidelijk. Essentieel daarbij is de ontwikkeling van instrumenten waarmee kan worden bepaald welke criminele samenwerkingsverbanden vervolgens prioriteit krijgen.¹¹ Een radicale breuk met de huidige aanpak waarbij 'toevallige' of maatschappelijk spraakmakende zaken de agenda bepalen.
- Het informatieverlies heeft nog enkele andere oorzaken. (1) Politieregio-overschrijdende onderzoeken komen niet snel van de grond. In de korpsen wordt al snel het argument "het is regio-overschrijdend, dus niet voor ons" gehanteerd. Toch bestaat hieraan juist in Brabant veel behoefte. Er ontstaan criminele kansen als dit niet, of in geringe mate, van de grond komt. (2) De criminele samenwerkingsverbanden die wel in beeld zijn, worden onvoldoende diepgaand geanalyseerd. Het zijn er op het eerste oog veel¹² en mogelijke onderlinge samenhang of samenwerking blijft onderbelicht. Dat laatste hangt nauw samen met het feit dat niemand geïnteresseerd is in langlopende onderzoeken die veel capaciteit kosten en ten koste gaan van de prestatieafspraken met het Ministerie. (3) Voorts neemt de informatie af door aanpassingsgedrag door criminele groepen. Met name de organisatie van hennepkwekerijen speelt in op de toegenomen controles. In de betrokken steden wordt door middel van dreiging en geweld voorkomen dat informatie over lokale kwekerijen wordt verstrekt aan de politie en de feitelijke teelt wordt meer en meer in handen gegeven van katvangers. Tegelijk wordt gebouwd aan meer ingenieuze kwekerijen, ook buiten de steden en Brabant.

11. Gebaseerd op drie factoren: (1) kansrijke vervolging, (2) mate waarin ze maatschappelijke schade aanrichten (voedingsbodem vormen voor nieuwe criminelen en criminele activiteiten) en (3) mate waarin ze verweven zijn met de bovenwereld.
12. Een gemeente als Oss alleen al heeft er 7 in beeld en 's-Hertogenbosch zelfs nog meer.

Bovenregionale politieë én bestuurlijke samenwerking

Voor een effectieve aanpak is een verdere uitbouw van de huidige bovenregionale politiesamenwerking ¹³ (en een andere taakstelling – prioritering) vereist. Te beginnen met voornoemde probleem(h) erkenning die hand in hand moet gaan met een verbeterde kennis - en informatiepositie. Dit zou overigens geen uitsluitende taakstelling dienen te zijn van de samenwerkende politieorganisaties. Ook bestuurlijk dient bovenregionaal te worden geïnvesteerd (ook financieel) en samengewerkt bij voornoemde verbetering van de informatiepositie. Optie is een verdere professionalisering en uitbouw ¹⁴ van de huidige RIC's.

Verdere uitbouw bestuurlijk veiligheidsbeleid

Het bestuurlijke veiligheidsbeleid wordt en is versterkt (deels met verve), maar de omvang is (te) gering in relatie tot de criminaliteit ('klein' en 'zwaar') en er is – zoals uit voorgaande duidelijk wordt - begrensde focus op uitvoering. Dat wordt veelal overgelaten aan derden en komt daarmee 'in de lucht te hangen'. Meer specifiek geldt dat voor bestuurlijke handhaving. Het is wat omvang en geschikt instrumentarium betreft, ontoereikend en versnipperd. De interventies zijn vaak niet veel meer dan een verliespost in criminele huishoudboekjes. Dat is een gemiste kans, want bestuurlijke interventies kunnen – mits goed uitgevoerd - effectiever zijn dan strafrechtelijke vervolging. De drie gemeenten hebben met elkaar gemeen dat ze in hoge mate lokaal – dus gemeentelijk – optreden tegen vormen van criminaliteit die voor een belangrijk deel georganiseerd en bovenlokaal zijn. Dit vergt logischerwijs bovenlokale samenwerking en structuren. ¹⁵ Om die stap te kunnen zetten is het gunstig dat het lokale veiligheidsbeleid de afgelopen jaren sterk is verbeterd. Dat zal wel verder versterkt moeten worden, met bijzondere aandacht voor de informatie over criminaliteit en over daders, en meer in het bijzonder over dergroepen en hun samenwerkingsverbanden. Dit vormt een gezamenlijke uitdaging voor politie, OM en het lokaal bestuur.

5. Tot slot

In het algemeen kan men zeggen dat grote Brabantse gemeenten kampen met een relatief hoog onveiligheidsniveau. Dat geldt veel minder voor de gezamenlijkheid van kleinere gemeenten. Als de gemeten, gemiddelde GVI-indexscores van de drie Brabantse politieregio's vergeleken worden met de normscore – opgebouwd uit som van gemiddelden van gemeenten binnen vijf grootteklassen – dan scoren alle regio's een (kleine) plus: de GVI-scores zijn hoger dan op grond van het samenstel van gemeenten (van die omvang) verwacht mocht worden.

Maar de GVI-scores voor de grote gemeenten liggen, ook wat betreft zwaardere vormen van criminaliteit, op het niveau van de grote vier steden. Toch blijft beschikbare politiecapaciteit daar als gezegd, ver bij achter. De moeilijk te beantwoorden vraag is in hoeverre daar-

13. BRT's en kernteams.

14. Uitbouw waar het bestuurlijke input betreft (= het leveren van expertise en mankracht) én bestuurlijke output betreft (= het leveren informatie aan bestuur voor de aanpak van CSV's).

15. In eerste aanzet regionaal, maar vervolgens ook landelijk en internationaal.

in mede een verklaring ligt voor hogere score. Dat veronderstelt een duidelijke relatie tussen (relatieve)politiesterkte en een effectieve aanpak van grote veiligheidsproblemen (los van de kwaliteit van de politie-inzet). Iets anders is dat in de beperkte politiecapaciteit wel een geducht obstakel ligt voor een effectieve aanpak in toekomst. Temeer daar ook in de Brabantse regio's de politie is georganiseerd vanuit de gebiedseenheden met een integrale taakstelling. Gekoppeld aan het grote aantal gemeenten legt dat een groot en tevens onwrikbaar beslag op beschikbare, 'schaarse' operationele capaciteit.

In ieder geval zou bij wijze van start voornoemde drie investeringen gerealiseerd moeten worden. Dat zal uiteindelijk op twee fronten resultaat sorteren. In de eerste plaats wordt ernst en omvang van de criminele infrastructuur zichtbaar (en daarmee ook de noodzaak tot investeren in politieke en bestuurlijke capaciteit bij de aanpak) en in de tweede plaats zal geografische bundeling (bovenregionaal) en inhoudelijke bundeling (bestuurlijk en politiek) leiden tot een beter rendement in de criminaliteitsaanpak.

1

Inleiding

1.1 Aanleiding en achtergrond

Met enige regelmaat worden 'ranglijsten' van veilige en onveilige gemeenten gepubliceerd. Het AD heeft daarbij enige jaren het rijk alleen met de jaarlijkse publicatie van zijn 'misdaadmeter'. Daarin worden alle Nederlandse gemeenten geordend naar hun relatieve criminaliteitsniveau. De wijze evenwel waarop dit gebeurt, meer in het bijzonder de berekeningsgrondslag om gemeenten van hoog tot laag te ordenen, is voor discussie vatbaar.

Het achterliggende doel beperkt zich tot het produceren van een jaarlijkse ranglijst. Gemeenten krijgen daartoe een ranglijstscore toebedeeld, welke jaarlijks opnieuw wordt berekend over de criminaliteitscijfers van dat jaar. De wijze van berekening maakt de ranglijstscore ongeschikt voor elk ander doel. De scores kunnen niet onderling, of in de tijd worden vergeleken. Een twee keer zo hoge score wil niet zeggen dat het criminaliteitsniveau twee keer zo hoog is.

Niettemin zorgt de publicatie van de misdaadmeter telkens weer voor de nodige 'reuring', met bestuurders die ter verantwoording worden geroepen als de gemeentelijke ranglijstscore tegenvalt. Maar het is lastig verantwoording af te leggen als niet duidelijk wordt waarom een gemeente hoog of laag scoort of waarom de ranglijstpositie ten opzichte van voorgaande peilingen behoorlijk is verbeterd of verslechterd.

1.2 De Gemeentelijke Veiligheidsindex (GVI)

Om daarin verandering te brengen heeft Politie en Wetenschap een nieuwe, meer transparante methodiek ontwikkeld: de Gemeentelijke Veiligheidsindex. Deze GVI is in 2008 voor het eerst gepresenteerd met landelijke indexcijfers over de periode 2004-2007. Het indexcijfer is afgeleid van de (relatieve) frequentie van een aantal veelvoorkomende criminaliteits- en overlastdelicten, onderverdeeld in vier clusters: (1) diefstal, (2) woninginbraak, (3) geweld en (4) vernieling.

Bij de indexberekening wordt het landelijk gemiddelde van elke delictsvorm in 2004 als ijkpunt genomen. Dat gemiddelde wordt op 100 gesteld. Vervolgens krijgt elke gemeente een indexscore toebedeeld die aangeeft hoeveel de eigen score afwijkt van dit landelijke gemiddelde (met steeds 2004 als ijkpunt). Aldus wordt voor elke cluster een aparte indexscore berekend; een score van 120 in gemeente x op woninginbraken betekent 20% meer inbraken dan het landelijk gemiddelde (in 2004); bedraagt de score op woninginbraken het jaar daarop 140, dan is het aantal inbraken (in diezelfde gemeente)

wederom dat jaar met een kleine 20% toegenomen. De totaalscore is het gemiddelde van de vier clusterscore; elk cluster telt dus even zwaar mee.

1.3 GVI: verdiepende analyse

De GVI-scores over de periode 2004-2007 geven naast te verwachten verschillen tussen bijvoorbeeld gemeenten van verschillende grootte, ook opvallende uitkomsten te zien. Bijvoorbeeld in de vorm van relatief hoge scores voor een aantal kleine(re) gemeenten of van relatief lage scores voor grote (re) gemeenten. In een aantal gevallen is getracht het achterliggende verhaal boven water te krijgen: wat verklaart de relatief hoge score van bijvoorbeeld een gemeente als Ouder-Amstel? Navraag levert vervolgens een plausibele verklaring op: Ouder-Amstel huisvest zowel het zeer drukke NS- en metrostation Duivendrecht, als de ArenA, de thuishaven van voetbalclub Ajax.

Een dergelijke exercitie, waarin op zoek wordt gegaan naar het verhaal achter de cijfers, illustreert de beoogde functionaliteit van de GVI: een relatief hoge of lage indexscore verwijst naar een onderliggend veiligheidsprobleem, en dat laat zich mogelijk weer terugvoeren op bepaalde kenmerken van gemeenten zoals grootte, ligging, bijzondere activiteiten etc. De verschillende clusterscores geven een nadere indicatie van de aard van de problematiek. Het is aan de gemeenten zelf om het verhaal achter de cijfers boven tafel te halen. Zij immers beschikken bij uitstek over de daarvoor benodigde achtergrondkennis en informatie.

1.4 Grote Brabantse gemeenten: hoge GVI-scores

Eén van de zaken die opvalt bij de publicatie van de eerste GVI-scores, is de hoge ranglijstpositie van de grote Brabantse gemeenten. Over de gehele meetperiode van 2004-2007 nemen Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg een prominente plaats in de 'Top tien' van meest onveilige gemeenten, met Breda daar niet ver achter. Dat betekent dat het criminaliteitsniveau in deze Brabantse gemeenten vergelijkbaar is met dat van de vier 'grote steden': Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht (zie 2.2). Niettemin worden de Brabantse gemeenten in de bestaande verdeelsystematiek van politiesterkte (over de 25 regiokorpsen) niet onder die conditie 'bedeeld'. Vanwege hun (veronderstelde) 'grote stadsproblematiek' krijgen de 'vier grote' steden extra politiesterkte toebedeeld.¹

1.5 Onderzoeksvragen

Dit stabiele beeld van hardnekkige, hoge GVI-scores in de grote Brabantse gemeenten roept de intrigerende vraag op naar het waarom: wat maakt dat de grote Brabantse gemeenten relatief gezien zo onveilig zijn? Hebben zij, net als de grote steden, te kampen met 'grote stadsproblematiek' en zo ja hoe en waarom?

Het vorenstaande gaf aanleiding om een verzoek neer te leggen bij

1. In het nieuwe BVS (Budget Verdeel Systeem) is dat niet langer het geval. De vraag is wel of het integraal geïmplementeerd wordt.

P&W voor een nadere analyse van het mogelijke verhaal achter hun hoge GVI-scores. Met als centrale vragen:

1. Waaruit bestaan de bestendige, hoge GVI-scores van de grote Brabantse steden; om welke vormen van criminaliteit gaat het vooral?
2. In hoeverre wortelen criminaliteitsvormen en fenomenen in kenmerkende sociaal-maatschappelijke, economische, culturele of geografische kenmerken van steden en provincie en in hoeverre vormen deze een 'criminogene infrastructuur'? In het verlengde daarvan wordt ook gekeken in hoeverre de politieke en bestuurlijke organisatie in staat zijn dergelijke ontwikkelingen aan te pakken. Het gaat om de informatiepositie, de capaciteit en de effectiviteit van politie en bestuurlijke veiligheidsorganisaties.
3. Wat zijn de onderliggende fenomenen of groepen (dader/slachtoffergroepen)? Zijn er eventueel verbanden tussen vormen van veel geregistreerde criminaliteit en 'zichtbare' dadergroepen en dadergroepen met een groot dark number? ² Wat zijn op dit punt belangrijke overeenkomsten en verschillen tussen de in het onderzoek betrokken gemeenten?

De vergelijking op de GVI De vergelijking op de GVI – score is getrokken op de gemeenten Eindhoven, Tilburg, Breda en Den Bosch (de 'B4'). De feitelijke verdiepende analyse is beperkt tot Eindhoven, 's Hertogenbosch en Tilburg. Deze drie steden hebben een positie in de 'Top Tien' van minst veilige steden en zijn ieder gelegen in een andere politieregio. score is getrokken op de gemeenten Eindhoven, Tilburg, Breda en Den Bosch (de 'B4'). De feitelijke verdiepende analyse is beperkt tot Eindhoven, 's Hertogenbosch en Tilburg. Deze drie steden hebben een positie in de 'Top Tien' van minst veilige steden.

1.6 Leeswijzer

2. Het gaat hierbij onder meer om aangifteloze delicten zoals drugshandel & heling of om delicten met een relatief lage pakkans.
3. De resultaten van de hoofdstukken 3 en 4 zijn gebaseerd op een verdiepende analyse in drie van de vier Brabantse gemeenten (Eindhoven, 's Hertogenbosch en Tilburg). Verondersteld mag worden dat de centrale bevindingen ook hun relevantie zullen hebben voor de andere Brabantse centrumgemeenten.

Deze rapportage doet verslag van onze bijzondere zoektocht. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de bestendige, hoge GVI-scores van Eindhoven, 's-Hertogenbosch, Tilburg en – deels – Breda. Wat is de aard en omvang van deze vormen van criminaliteit en overlast? En wat is het verhaal achter die cijfers?

In hoofdstuk 3 wordt een globale schets gegeven van de belangrijkste onderliggende fenomenen of criminele groeperingen. Niet alleen de 'zichtbare' dadergroepen maar ook de dadergroepen met een groot dark number passeren daarbij de revue. Hoofdstuk 4 behandelt de criminogene infrastructuur. Daarbij wordt vooral gekeken naar die factoren die gemeentegrensoverstijgend van karakter zijn en zijn terug te voeren op sociaal-maatschappelijke, demografische, geografische, economische en cultuurhistorische kenmerken van regio of provincie. ³

Voor de empirische hoofdstukken is het van belang om te melden dat we in het openbare rapport geen melding maken van alle ver-

trouwelijke informatie die we hebben verzameld, in het bijzonder omtrent zware criminaliteit en zware criminelen. Er zijn naast deze publieksversie stukken beschikbaar met een vertrouwelijke status (vertrouwelijke versie).

De lezer die op een snelle manier kennis wil nemen van de belangrijkste bevindingen van deze Stads- en regioscan verwijzen we naar de samenvatting 'Op hoofdlijnen'. Daarin worden ook suggesties gedaan voor mogelijke vervolgstappen. Het exploratieve karakter van deze Stads- en regioscan biedt – zo blijkt – voldoende aanknopingspunten voor vruchtbare verdiepende analyses

De tekst die aan dit hoofdstuk voorafgaat – op hoofdlijnen – is de samenvatting van dit onderzoek. Het bevat ook de verantwoording van onze werkwijze.

2

Gemeentelijke Veiligheidsindex: scores

2.1 De GVI scores nader beschouwd

Op basis van de Gemeentelijke Veiligheidsindex behoren de vier grootste Brabantse gemeenten (de B4) tot de onveiligste gemeenten van Nederland. Eindhoven staat op plaats 3, 's-Hertogenbosch op 4, Tilburg op 7 en Breda op plaats 12. Tilburg en Eindhoven staan 'met stip' genoteerd als de meest recente cijfers rondom vermogenscriminaliteit (forse toename) als leidraad worden genomen.¹ De rangorde wordt bepaald aan de hand van vier delictclusters, te weten: (1) diefstal, (2) woninginbraak, (3) geweld en (4) vernieling.² De hoge positie van de B4 valt voornamelijk terug te voeren op de eerste drie delictclusters.

De GVI - scores worden langs drie lijnen besproken. Allereerst worden de meest recente scores gepresenteerd en beknopt geanalyseerd. Daarmee wordt duidelijk welke trends de B4-gemeenten gemeenschappelijk hebben en welke bijzonder zijn voor één of enkele van deze gemeenten. Vervolgens wordt de B4 (de vier grootste Brabantse gemeenten) gepositioneerd ten opzichte van de zogenoemde G4: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht.

Daarna wordt in grote lijnen ingegaan op de aard en omvang van de delictclusters. Daarbij baseren we ons op veldwerk in Eindhoven, Tilburg en 's-Hertogenbosch. Het betreft trends en locaties met geconcentreerde criminaliteit (hot spots). Er wordt ook een koppeling gelegd met mogelijke dadergroepen. Daarbij wordt de eerste verbinding gelegd tussen 'zichtbare criminaliteit' (of: georganiseerde criminaliteit) en 'onzichtbare criminaliteit' (of: geregistreeerde criminaliteit).

2.2. Brabantse veiligheid: gedeeltelijk 'grote stedenproblematiek'

De omvang van een gemeente is vanzelfsprekend van invloed op aard en omvang van de veiligheidsproblematiek. Naarmate een gemeente meer inwoners telt, veranderen de aard en omvang van de criminaliteit en overlast. Om die reden krijgen de zogenoemde G4-gemeenten (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) meer financiële mogelijkheden om het veiligheidsbeleid vorm te geven. Dat komt tot uitdrukking in extra geldstromen, maar ook in het toedelen van (extra) politiecapaciteit. De criminaliteitscores van de vier grootste Brabantse gemeenten (B4) blijken echter grote gelijkenis te vertonen met die in de G4.

De overeenkomsten tussen G4 en B4 blijken reeds uit een overzicht van de GVI –scores. Bij de indexberekening is het landelijk

1. Op basis van de recente criminaliteitscijfers (met name de stijging van vermogenscriminaliteit) zou – bij gelijkblijvende scores van de andere twee Brabantse gemeenten Eindhoven en 's-Hertogenbosch – Tilburg stijgen naar de 5-de plaats. De drie Brabantse gemeenten Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg zouden dan de plaatsen 3, 4 en 5 in de GVI bekleden.
2. Onder de noemer 'diefstal' vallen de (1) diefstal van/uit motorvoertuigen (= vnl. auto-inbraak) en (2) zakkenrollerij. Onder de noemer geweld vallen (1) bedreiging, (2) mishandeling en (3) aanranding / verkrachting.

gemiddelde van elke delictsvorm in 2004 als ijkpunt genomen. Het gemiddelde is op 100 gesteld. Vervolgens krijgt elke gemeente een indexscore die aangeeft hoeveel de eigen score afwijkt van dit gemiddelde. Aldus wordt voor elk cluster een indexscore berekend. Voor de totaalscore per gemeente worden de vier scores per delictcluster opgeteld en gedeeld door vier.

Eindhoven, Den Bosch en Tilburg scoren gewoonweg op het niveau van de vier grote gemeenten (G4). Maar ook Breda scoort hoog: hoger dan (het gemiddelde van) gemeenten van vergelijkbare grootte (klasse 4). Kortom, de criminaliteitsscores van de B4 en G4 lijken sterk op elkaar. De vier Brabantse gemeenten volgen in de periode 2004 tot en met 2007 de algemene, landelijke trend met dalende criminaliteit, in het bijzonder vermogenscriminaliteit. Zie de onderstaande tabel.

Tabel 2.1. GVI - scores in 2004 en 2007 van de grote Brabantse gemeenten afgezet tegen gemiddelde gemeenten ingedeeld in klassen 4 en 5 (naar inwonersaantal).

	2004	2007	Positie in 2007
Eindhoven	256	225	3
's - Hertogenbosch	270	218	4
Tilburg	218	208	7
Breda	231	197	12
Ter vergelijking gemiddelde GVI -score naar grootte gemeente			
Gemiddelde gemeente-klasse 4	173	161	
Gemiddelde gemeente-klasse 5	254	216	

Legenda:

Gemeenteklasse 4 = gemeenten met tussen de 100.000 en 250.000 inwoners

Gemeenteklasse 5 = gemeenten met meer dan 250.000 inwoners

In tabel 2.2 worden de GVI-scores van de B4 nogmaals afgezet tegen de gemiddelden van de gemeenteklassen 4 en 5, maar nu uitgesplitst naar de vier delictclusters.

Tabel 2.2. GVI - clusterscores in 2007 van grote Brabantse gemeenten.

	Eindhoven	's - Hertogenbosch	Tilburg	Breda
Diefstal	+	++	0	+
Woninginbraak	++	++	+++	++
Geweld	++	0	++	0
Vernieling	0	0	0	+

Legenda:

Afgezet tegen gemiddelden gemeenteklassen vier (100-250.000 inwoners) en vijf (> 250.000 inwoners);

0 = gemiddelde van gemeenten klasse vier (100-250.000 inwoners)

+ = bovengemiddeld klasse vier (100-250.000 inwoners)

++ = gemiddelde klasse vijf (>250.000 inwoners)

+++ = bovengemiddeld klasse vijf (>250.000 inwoners)

Het beeld is duidelijk. De B4-gemeenten scoren op meerdere delictsclusters bovengemiddeld ten opzichte van gemeenten van dezelfde grootte (klasse 4). Op één of twee delictclusters scoren ze zelfs op het niveau van de G4 (klasse 5). Op het dossier woninginbraken scoren de grootste vier Brabantse gemeenten bovengemiddeld in hun eigen klasse en dus 'op het niveau' van de G4. Tilburg scoort zelfs in deze (hogere) gemeente klasse bovengemiddeld. Ook de aard en omvang van het geweld in Eindhoven en Tilburg zijn vergelijkbaar met die in de G4. 's-Hertogenbosch scoort vooral met diefstal (van/uit voertuigen en zakkenrollerij) hoog.

De vergelijkingen roepen twee vragen op. Welke argumenten zijn aan te voeren om de vier grootste Brabantse gemeenten (B4) anders te bedelen dan de G4 wat de investeringen in het veiligheidsbeleid betreft? Wat zijn de mogelijke oorzaken van de opmerkelijk hoge criminaliteitsscores in de B4? Deze laatste vraag is een centraal thema in deze Stads- en regioscan.

2.3 Trendmatige ontwikkelingen

We presenteren in deze paragraaf de criminaliteitstrends. We beperken ons daarbij tot woninginbraak, diefstal en geweld. Wat vernielingen betreft wijkt de B4 namelijk niet noemenswaardig af van gemeenten met een vergelijkbare omvang.³ Achtereenvolgens bespreken we de trendmatige toe- of afname van de delicten.

Op basis van veldwerk (bijeenkomsten, interviews) schetsen we een beeld van de criminaliteit in Eindhoven, 's - Hertogenbosch en Tilburg (gemeenten met een score in de nationale "top 10"). We gaan kort in op de modus operandi, op locaties met geconcentreerde criminaliteit (hot spots) en (vermoedelijke) dadergroepen.

3. Bij de presentatie en beknopte interpretatie van de geregistreerde criminaliteit en trends rapporteren we dus over de B4, dus inclusief Breda. Bij de analyse van hot spots en (vermoedelijke) dadergroepen baseren we ons op veldwerk in Eindhoven, Tilburg en 's-Hertogenbosch.

2.3.1 Woninginbraak

Omvang en aard

Van de vier gemeenten Eindhoven, 's-Hertogenbosch, Tilburg en Breda scoort Eindhoven het hoogst wat het aantal woninginbraken betreft: iets meer dan 20 woninginbraken per 1.000 woningen. Deze stad wordt op de voet gevolgd door Tilburg, met ruim 18 woninginbraken per 1.000 woningen. Breda en 's-Hertogenbosch scoren ruim 15 inbraken per 1.000 woningen.

Bovendien zien we in Tilburg en Eindhoven nog steeds een toename van het aantal woninginbraken door de jaren heen, tot en met 2009. Het aantal woninginbraken is in Tilburg met 15 % gestegen en in Eindhoven met bijna 6 % (in de periode 2006-2009). In 's-Hertogenbosch en Breda is het aantal woninginbraken daarentegen licht gedaald, met respectievelijk ruim 8 % en 4 %. Zie tabel.2.3.

Tabel 2.3. Criminaliteitstrends 2006–2009 van grote Brabantse gemeenten: woninginbraken (in absolute aantallen).

Woninginbraken	2006	2007	2008	2009	Gemiddeld per 1000 woningen	Gemiddelde stijging/daling ⁴
Eindhoven	1.967	1.833	1.923	2.020	20.1	Stijging met 6 %
's-Hertogenbosch	1.120	1.016	891	925	15.3	Daling met 8 %
Tilburg	1.170	1.495	1.464	1.584 ●	18.2	Stijging met 15 %
Breda	1.150	1.336	1.300	1.204	15.9	Daling met 5 %

Het leeuwendeel van de woninginbraken betreft eenvoudige inbraken ('flipperaars'⁵). Een beperkt deel zijn grondige inbraken ('ambachtelijk voorbereid'). Voor de bulk van eerstgenoemde soort woninginbraken zijn bepaalde buurten – zo blijkt uit de analyses van de politieteams – vaker doelwit dan andere. De vier Brabantse gemeenten kennen oude wijken die onoverzichtelijk zijn, goedkope (voormalige) arbeiderswoningen tellen en waar de inbraakpreventie slecht scoort.⁶ Geijkte doelwitten van inbrekers zijn studentenwoningen of panden met kamerbewoners (veelal van 'huisjesmelkers'). De inbraakbeveiliging is ronduit slecht en de sociale controle gering. In de avonduren en gedurende de nacht hebben de meeste inbraken plaats. Bij de inbraken worden waardevolle goederen gestolen, zoals LCD-schermen, geld, TV's, sieraden, GSM's en laptops. Ook de verschillende bouw- en sloopplaatsen zijn een geliefd doelwit. Daar zijn de dieven vooral uit op bouw – (of sloop)materialen die kunnen worden doorverkocht.

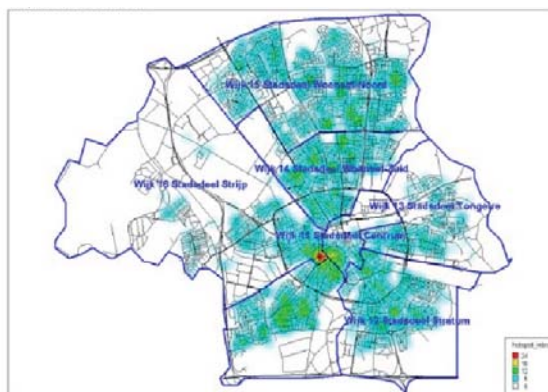
Waar vinden woninginbraken plaats?

Het leeuwendeel van de woninginbraken in Eindhoven vindt plaats in Woensel Zuid, Woensel Noord en Gestel. In de 'rest' van Eindhoven daalt het aantal woninginbraken. In Woensel Zuid en Woensel Noord is het aantal inbraken in absolute cijfers het hoogst. Het

4. Met uitzondering van Breda dat op vernielingen bovengemiddeld scoort.
5. Ze verschaffen zich met simpele middelen (zoals met creditkaart het slot wegduwen = flipperen) toegang tot een woning.
6. Een voorbeeld van de samenhang tussen wijkkenmerken en criminaliteit.

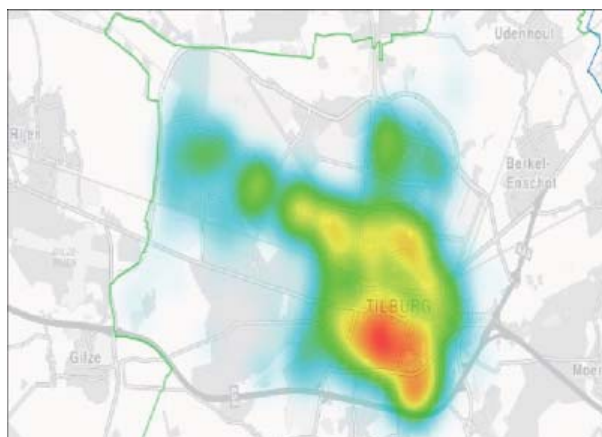
doelwit zijn slecht beveiligde woningen. Bovendien zijn juist in deze wijken twee belangrijke dadergroepen actief (zie verderop). Deze daders zijn ook actief in het centrum, hetgeen een kleine inbraak hotspot verklaart. Alles bij elkaar gaat het om ruim 2.000 woninginbraken op jaarbasis. In 2009 komt de teller uit op exact 2.020 inbraken, tegenover 1.967 in 2006.

Hotspotkaart Eindhoven Woninginbraak

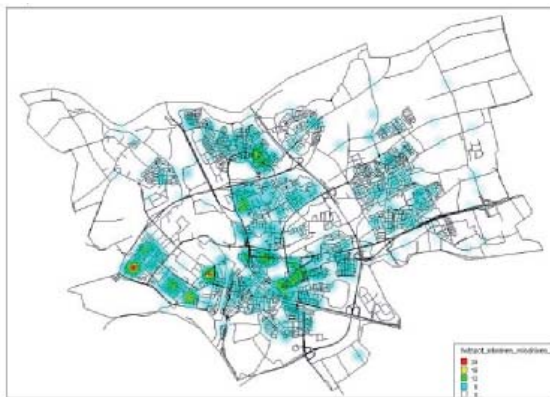
Tilburg staat in Brabant op de tweede plaats wat betreft woninginbraken. Maar, er tekent zich door de jaren heen een forse toename af Met name in de wijk Groenewoud worden veel inbraken gepleegd. We zien hier hetzelfde beeld als in Eindhoven: veel inbrekers maken gebruik van de slechte beveiliging en geringe sociale controle. In Tilburg zien we dat vooral studentenwoningen en (andere) panden met kamerverhuur (veelal panden van 'huisjesmelkers') onevenredig vaak het doelwit zijn van inbrekers. Er is goed zicht op belangrijke dadergroepen (zie verderop). In Tilburg gaat het om ruim 1.500 woninginbraken op jaarbasis (exact 1.584 in 2009). In 2006 kwam de teller nog uit op 1.170 inbraken. Dat is een stijging van 15 %.

Hotspotkaart Tilburg Woninginbraak

's Hertogenbosch lijkt er als enige in te slagen de negatieve trend bij woninginbraken te keren. Van de onderzochte Brabantse gemeenten scoort 's-Hertogenbosch het minst slecht. Opvallend is de grote spreiding van woninginbraken. Ze vinden plaats door de hele stad. Hot spots zijn 's-Hertogenbosch Noord / Orthen, waar op jaarbasis tot over de honderd inbraken plaatsvinden. Ook hier wordt ingebroken in slecht beveiligde woningen met geringe sociale controle. De lichte afname in de laatste jaren wordt toegeschreven aan een succesvolle aanpak van enkele veelplegers. Op het moment dat deze uit de roulatie ('van straat') zijn, daalt het aantal woninginbraken direct. Ook is er de afgelopen jaren geïnvesteerd in inbraakpreventie: bewoners die gestimuleerd worden hun woningen serieus te beveiligen. 's Hertogenbosch telt ruim 900 woninginbraken op jaarbasis (exact 925 in 2009). Het aantal woninginbraken is daarmee ruim 8 % gedaald in vergelijking met 2006 (1.120 inbraken).

Hotspotkaart 's Hertogenbosch Woninginbraak

Wie plegen woninginbraken?

Om de verschillen tussen de drie onderzochte Brabantse gemeenten te verklaren, werpen we een blik op de verschillende dadergroepen. Grofweg zijn vijf tot zes groeperingen betrokken bij woninginbraken.

Er is een relatief kleine groep die zich min of meer professioneel bezighoudt met woninginbraak. Deze groep steelt ten dele op bestelling. Het gaat om enkele criminele (jeugd)groepen die veelal gelieerd zijn aan bestaande criminele groeperingen. We komen daar later op terug.

Het leeuwendeel van de woninginbrekers zijn gelegenheidscriminellen. Een substantiële groep veelplegers is actief als inbreker. Het betreft onder meer verslaafden en daklozen, zij het dat niet elke verslaafde of dakloze dader een veelpleger is. Het valt op dat de politie meldt dat ook verslaafden die worden opgevangen actief blijven als inbreker, terwijl de basisgedachte is dat in 'ruil' voor een goede opvang geen delicten gepleegd worden. Het komt ook voor (bijvoorbeeld in Tilburg) dat veelplegers soms groepsgewijs wonin-

ginbraken plegen. Onder de bezoekers van coffeeshops en plaatselijke theehuizen bevindt zich een groep criminelen die zich schuldig maakt aan woninginbraken.

Het grootste deel van de woninginbraken is drugsgerelateerd. Het betreft veelal verwervingscriminaliteit (criminaliteit ter bekostiging van drugsgebruik). Zoals verderop duidelijk zal worden, is de drugs-handel in de regio en de drie steden een belangrijke motor achter een substantieel deel van de vermogenscriminaliteit.

Hiermee is overigens slechts één zijde van het probleem belicht, namelijk de geijkte inbrekers: verslaafde daders (veelplegers) en enkele criminele jeugdgroepen. De gestolen goederen moeten echter ook hun weg vinden in het helingcircuit. Veelal is dat een diffuus circuit (horecagelegenheden, theehuizen en scholen, maar ook internet) waarin gestolen goederen worden doorverkocht. De lijnen van inbreker naar heler zijn soms echter duidelijker. Uit diverse bronnen blijkt dat we met name in Eindhoven en 's-Hertogenbosch te maken hebben met een goed georganiseerd helingcircuit. De diverse kampen – en in heling gespecialiseerde kampers - spelen hierbij een rol. Bij goed ingevoerde respondenten bestaat de indruk dat juist die combinatie van (potentiële) inbrekers met de onmiddellijke aanwezigheid van helers, dient als aanjager van het forse aantal woninginbraken.

Tabel 2.4. Betrokkenheid van dadergroepen bij woninginbraak

Woninginbraak	Eindhoven	's-Hertogenbosch	Tilburg
Jeugdgroepen	X	X	X
Verslaafden en daklozen	X	X	X
Veelplegers	X	X	XX
Kampers	X	X	
Coffeeshop bezoekers			X

7. We wijken hier enigszins af van de normale werkwijze. Voor de GVI score wordt alleen voertuigcriminaliteit meegenomen. Zakkenrolle-rij wordt niet meegenomen in deze analyse. Er lijkt sprake van een toename. Vergelijking over de jaren is echter niet goed mogelijk vanwege de landelijke invoering van BVH (vertelkening) en – belangrijker - er is betrekkelijk weinig tot geen harde informatie over dadergroepen e.d. Het verdient overigens wel aanbeveling deze vorm van criminaliteit eens speciaal onder de loep te nemen, vooral omdat er in absolute aantallen sprake is van een forse toename.

2.3.2. Diefstal

Omvang en aard

We gaan, onder de noemer 'diefstal', in op diefstal van (brom)fiet- sen en op diefstal uit/vanaf of van motorvoertuigen (zogenoemde voertuigcriminaliteit).⁷ Bij voertuigcriminaliteit gaat het vooral om auto-inbraak en (in veel mindere mate) om autodiefstal.

Om goede vergelijkingen te kunnen treffen tussen Eindhoven, Tilburg en 's-Hertogenbosch presenteren we steeds hoeveel inwoners per 1.000 inwoners slachtoffer zijn geworden van een vorm van diefstal.

Eindhoven en 's-Hertogenbosch scoren - ook in vergelijking met de G4 - slecht. In beide gemeenten worden er op iedere 1.000 inwoners gemiddeld bijna 23 inwoners slachtoffer van auto-inbraak. Tilburg komt wat dit betreft aanzienlijk beter uit de bus. Dat geldt overigens ook voor Breda

Als we diefstal van (brom)fietsen bezien, ligt het beeld precies andersom. Hier voert Tilburg de ranglijst aan, direct gevolgd door Eindhoven en 's-Hertogenbosch. Breda scoort het minst ongunstig, maar is – zo blijkt uit de cijfers, bezig met een inhaalslag.

Een aantal ontwikkeling vraagt om aandacht. Het valt op dat de auto-inbraak in Tilburg in de laatste vier jaar flink is gestegen, met 20.8%. In de drie andere gemeenten wordt juist een (lichte) daling genoteerd.

Diefstal van (brom)fietsen is een tweede vorm van criminaliteit die aandacht verdient. Breda, 's-Hertogenbosch en (wederom) Tilburg zullen prioriteit moeten geven aan de aanpak hiervan. Deze gemeenten worden geconfronteerd met een forse toename. Vooral in Breda is de toename zeer stevig in de afgelopen vier jaar.

Eindhoven en 's-Hertogenbosch kunnen zich wat voertuigcriminaliteit betreft volledig meten met de G4. Tilburg en Breda zijn op hun bezig met een inhaalslag.

Tabel 2.5. Criminaliteitstrends 2006 – 2009 van grote Brabantse gemeenten: diefstal (in absolute aantallen).

Diefstal	2006	2007	2008	2009	Gemiddeld per 1.000 inwoners	Gemiddelde stijging/daling
Eindhoven						
Voertuigcriminaliteit	5.156	4.875	5.547	4.793	22.6	Daling met 8 %
Diefstal (brom)fietsen	3.582	3.217	4.265	3.644	17.2	Daling met 1%
's-Hertogenbosch						
Voertuigcriminaliteit	3.914	3.570	3.496	3.107 ●	22.6	Daling met 15 %
Diefstal (brom)fietsen	1.339	1.416	1.992	2.078 ●	15.1	Stijging met 31 %
Tilburg						
Voertuigcriminaliteit	2.754	3.037	2.627	3.391 ●	16.7	Stijging met 21 %
Diefstal (brom)fietsen	2.369	2.371	2.985	3.713 ●	18.2	Stijging met 44 %
Breda						
Voertuigcriminaliteit	3.353	3.002	2.563	2.743	15.9	Daling met 8 %
Diefstal (brom)fietsen	1.846	1.544	1.643	2.287 ●	13.3	Stijging met 136 %

Eindhoven, Tilburg en 's-Hertogenbosch vertonen grote gelijkenis bij de wijze waarop bromfietsen, snorfietsen en fietsen worden gestolen. Het leeuwendeel bestaat uit diefstal van fietsen. Het hoge aantal fietsendiefstallen hangt voor een belangrijk deel samen met een veel voorkomende type AXA - slot dat gemakkelijk is te openen, met een zogenoemde 'loper': een blanco (onbewerkte) sleutel die kan worden gekocht bij vrijwel elke fietsenhandel. Dit heeft geresulteerd in een toename van de diefstal van fietsen uit het duurdere (voor-

heen beter beveiligde) segment. Van de diefstal van dit soort fietsen wordt bovendien vaker aangiften gedaan. Dit verschijnsel beperkt zich overigens niet alleen tot deze drie Brabantse gemeenten. In het hele land zien we dat de fietsendiefstallen – als gevolg van dit ‘lek in de beveiliging van fietsen’ – enorm is toegenomen. Inmiddels is het betreffende fietsslot uit de handel genomen.

Ook op het terrein van auto-inbraak zijn er qua modus operandi grote overeenkomsten tussen de gemeenten. Ook hier zien we – afhankelijk van de dadergroepen die in beeld zijn - het karakter van de diefstal veranderen. Seriematige diefstal van airbags, ladingdiefstallen van parkeerterreinen, en diefstal van bepaalde typen auto's wijzen in de richting van (meer) professionele daders, vaak met een goed werkend helingcircuit erachter. Deze buit wordt op grote schaal doorverkocht: in de regio en op kleinere schaal grensoverschrijdend.

De ‘losse diefstallen’ zijn vaak op het conto te schrijven van bekende dadergroepen (veelplegers en verslaafden) en zijn dus in hoge mate drugsgelateerd. Het betreft onder meer diefstal van navigatieapparatuur, autoradio's, auto-emblemen en van waardevolle spullen die achter zijn gelaten in de auto.

Waar vindt het plaats?

In de onderzochte gemeenten is de diefstal het hoogst in de centra. Het centrum is gevoelig voor auto-inbraak, omdat dit gebied vanwege haar centrumfunctie een constant aanbod aan auto's kent. In Eindhoven zijn Woensel-Noord en Woensel-Zuid ook een hotspot. Op locaties met geconcentreerde autodiefstal of fietsendiefstal, kan dit bijna altijd worden toegeschreven aan gelegenheidscriminaliteit en daaraan gekoppelde dadergroepen: veelplegers, verslaafden en criminele jongeren.

De meer professionele diefstal is meer gespreid (onder meer ter beperking van de pakkans) en valt te herkennen aan de aard van de buit of aan het seriematige karakter ervan. In Strijp (Eindhoven) wordt bijvoorbeeld recent een toename geconstateerd van diefstal uit vrachtwagens. Dit deel van de stad kent grote industrieterreinen en is derhalve een verzamelplaats voor vrachtauto's. Op de plaatsen waar camera's zijn geplaatst, is de vrachtwageninbraak afgenomen. De plekken zonder camera's, zijn kwetsbaarder. ⁸

Hotspotkaart Diefstal van Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg

8. Denk aan distributierreinen als De Schakel.

Wie plegen diefstallen?

Fietsendiefstal is een delict met twee typen daders. Allereerst verslaafden die met de gestolen fiets de weg naar kopers en vooral hellers weten te vinden. Daarnaast zien we een relatief grote groep jongeren (scholieren) die bij gelegenheid een fiets steelt en vervolgens gebruikt. Er bestaat een brede acceptatie van fietsendiefstal onder studenten. Het stelen van een fiets wordt door deze groep niet als verwerpelijk beschouwd, maar als een soort 'recht' na slachtofferchap: 'mijn fiets is gestolen, dus ik steel er één terug'. Er is op beperkte schaal sprake van 'studentenhandel'.

Autodiefstallen worden door een ander soort dader gepleegd. Vooral de Kampers in de drie gemeenten (en dan met name Eindhoven en 's-Hertogenbosch) hebben een forse vinger in de pap. Een deel van de kampers legt zich toe op autocriminaliteit en ladingdiefstal, inclusief (grensoverschrijdende) distributie. Dadergroepen met grensoverschrijdende helingpraktijken⁹ zijn veelal goed op de hoogte van de distributiemogelijkheden van de gestolen goederen. Dit geeft aan dat het om beter georganiseerde misdaden gaat. Andere kampbewoners houden zich bezig met allerlei vormen van autocriminaliteit. Het betreft onder meer diefstal van auto's en diefstal van auto-onderdelen.

Naast de dadergroepen afkomstig van de Kampen, zijn ook andere dadergroepen actief in de voertuigencriminaliteit. Leden van overlastgevende en criminele jeugdgroepen (van voornamelijk Marokkaanse afkomst) plegen ook vermogensdelicten. Het betreft in het bijzonder inbraak en diefstal uit auto's, gepleegd in de directe leefomgeving. Andere jonge daders zoeken op scooters naar locaties met doelwit en een geringe pakkans.¹⁰ Ook verslaafde veelplegers (die vaak ook woninginbraken plegen) zijn actief op het gebied van inbraak in personenauto's. Veel van hen zijn dubbel gediagnosticeerd: ze kampen met verslaving en psychische stoornissen.¹¹

Met name Tilburg heeft last van auto-inbraken die worden gepleegd door veelplegers. Dit komt onder meer tot uiting in een forse toename van de diefstal van kentekenplaten. De kentekenplaten worden gestolen en vervolgens op auto's bevestigd, waarmee delicten worden gepleegd.

Tot slot is in de regio een groep personen van Poolse en Roemeense afkomst actief. Zij worden voornamelijk gesignaleerd in bepaalde gebieden in 's-Hertogenbosch. Zij leggen zich toe op het stelen van spiegels van bepaalde merkauto's en van airbags uit auto's van een bepaald merk. Deze inbraken lijken gepland en vinden plaats op bestelling.

9. Waaronder een groep bewoners van de kampen.
10. Een voorbeeld van een dergelijke locatie is een onbewaakte parkeerplaats bij het vliegveld bij Eindhoven. Hier worden veel auto-inbraken gepleegd door vooral Marokkaanse jongeren met scooters.
11. Het gaat hier om een groep voormalig TBS - gestelden in Woensel Zuid, Eindhoven, rondom de Grote Beek GGZE: een psychiatrische kliniek en een afgesloten TBS - instelling. Enkele van deze personen zijn in de buurt van de kliniek blijven wonen.

Tabel 2.6. Betrokkenheid dadergroepen bij diefstal.

Diefstal	Eindhoven	's-Hertogenbosch	Tilburg
Kampers	X	X	
Verslaafden en daklozen ¹²	X	X	X
Veelplegers	X	X	XX
Jeugdgroepen	X	X	X
Oost Europeanen		X	

Samenvattend

Samenvattend zijn er drie aandachtspunten voor de aanpak van woninginbraak en diefstal.

Het eerste aandachtspunt is de informatiepositie over de diverse groepen vermogenscriminelen (woninginbrekers, autokrakers e.d.). Welk zicht is er op de harde kern van vermogensdelinquenten? We zien dus twee patronen en groepen. Er is een groep professionele criminelen die – veelal op grotere schaal en eventueel op bestelling – dergelijke delicten pleegt. Woninginbraken worden professioneel uitgevoerd en veelal heeft men zich vooraf georiënteerd op mogelijke buit. Inbraken worden professioneel (op bestelling) gepleegd. Voor een deel betreft het jongeren die gelieerd zijn aan c.q. voortkomen uit bekende criminele groeperingen in de regio. Deze criminelen stelen een hele reeks relatief nieuwe fietsen, of ze specialiseren zich op bromfietsen of scooters. Deze worden doorverkocht of (bij bromfietsen en scooters) ontmanteld en in onderdelen verkocht. Hetzelfde patroon zien we bij auto-inbraak of diefstal van de hele auto. Er verdwijnen opeens langere tijd achter elkaar airbags uit bepaalde typen auto's of auto's van bepaalde merken worden onevenredig vaak gestolen. Deze worden getransporteerd naar Oostbloklanden of – net als bij scooters en bromfietsen - ontmanteld en in onderdelen verhandeld. Het betreft specifieke dadergroepen.

De bulk van de auto-inbraken en fietsendiefstallen kan echter worden toegeschreven aan zogenoemde gelegenhedscriminelen. Het betreft kleinschaliger delicten (geen busjes volgeladen met fietsen), maar door de omvang van de dadergroep is de invloed op de misdaadstatistiek groot. De dadergroepen stemmen voor een deel overeen met woninginbraak. Een categorie (zeer actieve) veelplegers heeft namelijk een fors aandeel in het aantal woninginbraken, fietsendiefstallen en auto-inbraken.

De structurele toename van woninginbraak en diefstal in Tilburg zou wel eens direct te herleiden kunnen zijn naar de relatief grote groep (zeer actieve) veelplegers. Een bijzonder punt van aandacht in deze stad is het groepsgewijs inbreken van deze veelplegers. Dat is een ongebruikelijk patroon.

12. Al dan niet met psychische stoornissen.

Het tweede aandachtspunt betreft de aanwezigheid van professionele helers en van een geolied helingcircuits. Ook op dit front zien we dat Eindhoven en – in mindere mate Tilburg en 's Hertogenbosch – goede mogelijkheden bieden gestolen goederen af te zetten.

Het derde aandachtspunt is en blijft het niveau van inbraakpreventie. Dat geldt in de eerste plaats voor woninginbraak. De hot spot kaarten waarom de woninginbraken zijn weergegeven kunnen één-op-één gelegd worden over een kaart met het niveau van inbraakpreventie. Voorlichting en andere preventiemaatregelen kunnen ook effect sorteren bij de aanpak van andere vermogensdelicten. Cameratoezicht, bewaakte fietsenstallingen, meer bewustwording bij bewoners (en bij bezoekers van de winkelcentra en uitgaansgebieden) kunnen bijdragen aan een afname van de vermogenscriminaliteit.

2.3.3 *Geweld*

Omvang en aard

Uit de GVI blijkt dat de vooral Eindhoven en Tilburg hoog scoren op geweld. Eindhoven (gemiddeld 13 geweldsmisdrijven per 1000 inwoners) en Tilburg (gemiddeld 12 geweldsmisdrijven per 1000 inwoners) scoren op hetzelfde niveau als de G4. 's-Hertogenbosch en Breda scoren lager, met gemiddeld 10.8 en 10.2 geweldsmisdrijven per 1.000 inwoners.

In de vier grootste Brabantse gemeenten is een dalende lijn zichtbaar. Met name Tilburg laat een daling zien. Tilburg wordt op de voet gevolgd door Eindhoven en Breda: met een daling van respectievelijk 8.8 % en 7.5 %. In 's-Hertogenbosch komt de daling uit op 4.4 %.

Tabel 2.7. Criminaliteitstrends 2006 – 2009 van grote Brabantse gemeenten: geweld (in absolute aantallen).

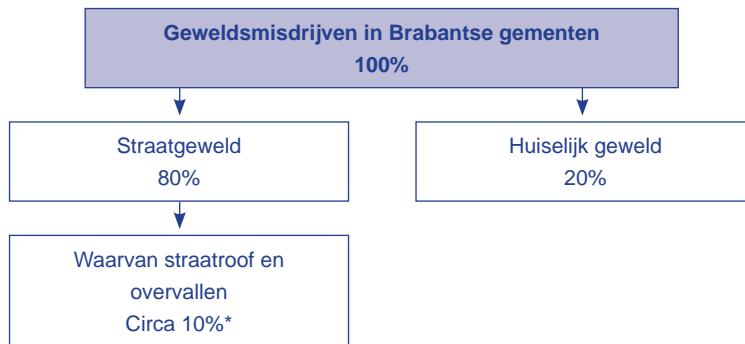
Geweld ¹³	2006	2007	2008	2009	Gemiddeld per 1.000 inwoners	Gemiddelde stijging/daling
Eindhoven						
Geweld	3.026	2.984	3.023	2.745	13	Daling met 9 %
Waarvan huiselijk geweld	433	485	417	524		- 1 %
Straatroof	268	242	232	258	1.2	+ 4 %
Overval	65	63	94	78	.4	+ 5 %
's - Hertogenbosch						
Geweld	1.700	1.603	1.352	1.483	10.6	Daling met 4 %
Waarvan huiselijk geweld	-	-	-	-	-	-
Straatroof	138	134	70	66 ●	.5	- 42 %
Overval	19	27	28	16 ●	.04	- 35 %
Tilburg						
Geweld	2.723	2.844	2.652	2.451	12	Daling met 11 %
Waarvan huiselijk geweld	-	-	-	-	-	-
Straatroof	254	317	226	156 ●	.8	- 41 %
Overval	55	46	81	81 ●	.4	+ 34 %
Breda						
Geweld	2.062	1.932	1.785	1.758	10.2	Daling met 7 %
Waarvan huiselijk geweld	-	-	-	-	-	-
Straatroof	116	161	104	112 ●	.7	- 12 %
Overval	27	33	37	52 ●	.3	+ 63 %

13. Huiselijk geweldscijfers van de beide gemeenten 's-Hertogenbosch en Tilburg zijn niet tijdig aangeleverd.

Straatgeweld en geweld achter de voordeur

Grofweg zijn er twee vormen van geweld: straatgeweld (geweld in het publieke domein) en geweld achter de voordeur. Bij straatgeweld onderscheiden we (1) burenruzies (of algemener conflicten in woonwijken tussen bewoners), (2) uitgaansgeweld en (3) geweld in het verkeer. Van iedere tien geweldsmisdrijven zijn er zeven tot acht te betitelen als straatgeweld. Dat betekent dat twee tot drie op de tien geweldsmisdrijven huiselijk geweld betreft (voornamelijk tussen partners of ex partners). We beschikken helaas alleen over de cijfers omtrent huiselijk geweld in Eindhoven. In Eindhoven gaat het om ruim 500 misdrijven op jaarbasis.

Schema 2.1: Diverse vormen van geweld in de vier grootste Brabantse gemeenten.

*= 's - Hertogenbosch scoort lager (6%)

Er kan nog een ander onderscheid gemaakt worden, namelijk tussen instrumenteel of niet instrumenteel geweld. Overvallen of straatroof worden gerangschikt als instrumenteel geweld. Geweld (of de dreiging ermee) is een middel (instrument) om een slachtoffer te beroven. Ruim 10 % van de geweldsmisdrijven in de vier grootste Brabantse gemeenten zijn gekwalificeerd als straatroof of overval en vallen daarmee onder de noemer 'instrumenteel geweld'. 's Hertogenbosch scoort lager, met 6 %.

Straatroof en overvallen

Het aantal straatroven en overvallen in 's-Hertogenbosch is de laatste jaren flink gedaald. In Eindhoven, Tilburg en Breda is weliswaar het aantal straatroven afgenomen, maar het aantal overvallen nam toe (zie tabel 2.7).

Straatroof en overvallen zijn zogenoemde 'volgdelicten'. Straatroof valt vaak te karakteriseren als 'gelegenheidscriminaliteit'. Toevallige passanten (veelal jongeren) worden bedreigd, geïntimideerd of in elkaar geslagen en 'en passant' gedwongen hun fiets, mobieltje of geld af te geven. Door het impulsieve karakter valt er moeilijk een patroon te ontdekken bij straatroof. Locaties en tijdstippen wisselen. Dat bemoeilijkt een adequate aanpak.

Het plegen van een overval gaat een stap verder. Overvallen worden gepleegd na enige voorbereidingen, maar even gemakkelijk zonder noemenswaardige voorbereiding. De overvallen worden op uiteenlopende locaties gepleegd, zoals: woningen, horecagelegenheden, studentenwoningen, winkels en coffeeshops. De overvallen gaan veelal gepaard met (grof) geweld, waaronder wapengebruik.

Het grote aantal overvallen legt een enorm beslag op de politiecapaciteit. We komen daar in hoofdstuk 4 nog op terug. Straatroof en overvallen krijgen – mede vanwege de maatschappelijke impact – veel prioriteit. Feit is ook dat de dadergroep zich (gedeeltelijk) moeilijker laat duiden dan in het verleden. Dat impliceert dat de opsporing veel extra investering vraagt en het een wissel trekt op het rendement ervan. Een belangrijke conclusie is dat deze ‘zichtbare criminaliteit’ een substantieel beslag legt op (schaarse) opsporingscapaciteit van de politie. Er blijft dan logischerwijs minder tijd over voor onzichtbare of minder zichtbare vormen van (georganiseerde) criminaliteit..

Uitgaansgeweld

De centra van de onderzoeksgemeenten hebben een grote regionale aantrekkingskracht. Het is dus logisch dat het uitgaansgeweld zich hier concentreert en veelal plaatsvindt tussen middernacht en 05.00 uur. Uitgaansgeweld is bovendien geen exclusieve aangelegenheid van de ‘eigen’ jeugd. Een groot deel van de aangehouden daders woont buiten de stad. Het uitgaansgeweld is bijna onlosmakelijk verbonden met excessief drankgebruik. Ook speelt in toenemende mate de combinatie drank met drugs een negatieve rol. In ‘s-Hertogenbosch en Breda ziet men de laatste jaren een forse toename van evenementen in het centrum. Ook dit heeft een nadelig effect op het geregistreerde uitgaansgeweld.

Waar vindt het plaats?

Zoals zichtbaar op de hotspot kaartjes (zie hieronder) concentreren geweldsmisdrijven zich in de binnensteden. Deze sterke concentratie van geweld valt voornamelijk toe te schrijven aan openlijke geweldpleging tegen personen. Dit houdt op haar beurt weer verband met het grote aantal horecagelegenheden in de centra.

Illustratief is dat ‘openlijk geweld’ voor een groot deel in het centrum plaatsvindt.¹⁴

Straatroven spelen zich ook voornamelijk af in de centra. Overvallen worden ook buiten het centrum gepleegd. In Eindhoven worden veel overvallen in het centrum gepleegd, maar ook in de wijk Woensel Noord. De overvallen hebben plaats op uiteenlopende locaties: woningen, horecagelegenheden, studentenwoningen, winkels en coffeeshops.

De wijken buiten de centra die als hotspot naar voren komen, zijn voornamelijk in Tilburg gesitueerd. Voorbeelden zijn Groenewoud,

14. Van de 130 geweldsmisdrijven onder de noemer ‘openlijke geweld’ vinden er 88 (68 %) plaats in het centrum.

Broekhoven en in mindere mate in Jeruzalem (Leydal). Er wordt een forse toename van het aantal overvallen geconstateerd in de binnenstad en in de wijk Goirke/Hasselt.

Hotspotkaart Geweld van Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg

In 's-Hertogenbosch ligt de voornaamste hotspot ook in de binnenstad. Daarnaast zijn er kleine concentraties in 's-Hertogenbosch Noord/Orthen en – in mindere mate- in 's-Hertogenbosch West en in Hambaken. Ongeveer de helft van de overvallen wordt op deze locaties gepleegd.

Wie plegen geweld?

Er zijn aanwijzingen over (mogelijke) dadergroepen van straatroof en overvallen. In algemene zin wijst recent onderzoek in Eindhoven (Zannoni e.a., 2009) op twee categorieën: relatief jonge daders (< 17 jaar) die zich vooral schuldig maken aan straatroof en een wat oudere groep (rond de 20 jaar) die vaker overvallen pleegt. Opvallend is de startleeftijd. Het is geen uitzondering meer dat jongeren onder de twaalf jaar betrokken zijn bij straatroof. De leeftijd en het vaak groepsgewijze karakter van deze geweldsdelicten wijst in de richting van criminele en overlastgevende jeugdgroepen. In Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg ziet men duidelijk deze link tussen jeugdgroepen en straatroof. In Tilburg, daarentegen, zien we wederom veel veelplegers terugkomen als daders van straatroof.

De overvallen gaan in alle drie de steden vaak gepaard met grof geweld en wapengebruik. Een deel van de overvallen staat in relatie met hennep telers en handelaren. Vaak gaat het dan om confrontaties in het criminele milieu. Deze groep komt niet goed in beeld omdat veelal gezwegen wordt over de overval. De daders lijken vooral jonge mannen van 18 tot 20 jaar oud, vaak van allochtone afkomst. Ook enkele voormalige TBS - gestelden in Woensel Zuid (Eindhoven) worden in verband gebracht met (onder meer) dit soort overvallen. Overvallen binnen het criminele circuit weerspiegelen de strijd tussen criminele groeperingen om invloed en territorium. Dit resulteert ook in onderling geweld, inclusief soms een zogenoemde afrekening.

Van geheel andere orde is het uitgaansgeweld. De grote uitgaansdrukte op het Stratumseind in Eindhoven en het relatief forse aantal

grootschalige evenementen in 's-Hertogenbosch genereert bijna automatisch of vanzelfsprekend uitgaansgeweld. De aanpak van het uitgaansgeweld – handhaving van de openbare orde en opsporing – legt een fors beslag op de politiecapaciteit.

Buiten het centrum plegen dadergroepen min of meer uit gewoonte geweldsdelicten. Het betreft veelplegers (veelal met psychische stoornissen) en bekende (criminele of criminaliserende) jeugdgroepen. Tilburg springt er in negatieve zin uit wat geweld door veelplegers betreft. De overgrote meerderheid van deze veelplegers is verslaafd aan alcohol en drugs. Het betreft vaak geijkte personen of groepen die onderling ruzie maken, maar zich ook regelmatig (gezamenlijk) tegen de politie keren. Het betreft verhoudingsgewijs vaak veelplegers van Marokkaanse komaf.

Tabel 2.8. Betrokkenheid dadergroepen bij geweld (exclusief huiselijk geweld)

Diefstal	Eindhoven	's-Hertogenbosch	Tilburg
Veelplegers	X	X	XX
Jeugdgroepen	X	X	X

2.4 Achtergronden van de trendmatige ontwikkelingen

In dit hoofdstuk zijn de GVI - scores van de grootste Brabantse gemeenten gepresenteerd en geanalyseerd. Er zijn vergelijkingen gemaakt in de tijd, tussen de Brabantse gemeenten en tussen de B4 en de G4. Voor Eindhoven, 's - Hertogenbosch en Tilburg is vervolgens een meer diepgaande analyse gemaakt (onder meer door het typeren van dadergroepen). Bij die typering zetten we reeds een stap van geregistreeerde criminaliteit naar – de link met – ‘georganiseerde’ criminaliteit. De relatie tussen de forse ‘georganiseerde’ criminaliteit in Brabant en de delicten die meetellen in de GVI is een belangrijke deelverklaring van de ongunstige score op de GVI. In de volgende twee hoofdstukken staan de verklaringen van die scores centraal.

3

Criminele structuren

3.1. Inleiding

Dit hoofdstuk schetst de contouren van belangrijke vormen van georganiseerde criminaliteit die we aantreffen (3.3), inclusief de lijnen waarlangs ze doorwerken in het zichtbare en in de misdaadstatistieken (3.2).

Op de zoektocht naar verklaringen voor de omvangrijke geregistreerde criminaliteit zijn we onder meer tot een stellige en belangrijke conclusie gekomen. Die luidt dat er een verband bestaat tussen georganiseerde of systematische vormen van Brabantse criminaliteit – die naar de aard (groten)deels onzichtbaar is – en delicten waarvan aangifte wordt gedaan of die om andere reden worden geregistreerd en die daarom meetellen in de gemeentelijke veiligheidsindex. Het verband tussen georganiseerde en alledaagse criminaliteit, tussen het onzichtbare en het zichtbare of meetbare (= geregistreerde), en tussen het grote criminele geld en de kruimeldelicten is belangrijk voor de criminaliteitsbestrijding in Brabant. Het is tevens een correctie op relativerende verklaringen voor hoge criminaliteitscores zoals zichtbaar in de GVI, zoals argumentaties dat deze een soort bewijs zouden zijn van effectief optreden door de politie.

Een deel van de omvangrijke geregistreerde criminaliteit is direct of indirect gerelateerd aan in de regio actieve vormen van ‘georganiseerde’ criminaliteit. Voor ons was dit een eyeopener, maar voor ingevoerde respondenten - die soms al meer dan dertig jaar werken aan veiligheidsbeleid of criminaliteitsbestrijding in Brabant - was het in feite een open deur. Des te opmerkelijker is het vervolgens dat deze verklaring in beschikbare onderzoek- en (commissie)rapporten ontbreekt of een niet verder uitgezocht terzijde is.

Veel factoren die we in hoofdstuk 3 en 4 beschrijven zijn op zich niet ‘bijzonder’. De provincie Brabant – met in het hart daarvan de grote steden – kent echter alles bij elkaar opgeteld riante criminele gelegenheidsstructuren. Het gaat niet om afzonderlijke ‘fenomenen’ die stuk voor stuk kunnen worden onderzocht en kunnen worden weerlegd of bevestigd. Ze vormen een constellatie van factoren die wortelen in de criminogene historie en infrastructuur van een nijvere grensprovincie.

We hebben gekozen voor een algemene typering van de situatie die we aantreffen, met verbijzonderingen die betrekking hebben op (één van) de drie gemeenten. We hebben hiervoor gekozen omdat de overeenkomsten groter zijn dan de verschillen. Lopende het on-

derzoek werd ook duidelijk dat een gezamenlijke (bestuurlijke) aanpak onontkoombaar is om betekenisvolle vooruitgang te boeken.

3.2. Samenhang georganiseerde en geregistreerde criminaliteit

Er bestaat een samenhang tussen zichtbare en 'onzichtbare' criminaliteit, tussen de georganiseerde criminaliteit en de delicten die worden gemeten in de gemeentelijke veiligheidsindex. De georganiseerde criminaliteit in de provincie Brabant (zie verderop) draagt aantoonbaar en betekenisvol bij aan de hoge geregistreerde criminaliteit in de grote Brabantse steden. Dit krijgt gestalte langs onder meer de volgende sporen:

1. Criminele groeperingen (onder meer kampers) leggen zich onder meer toe op heling, waardoor de buit van vermogensdelicten kan worden omgezet in contant geld. Het komt voor dat er op bestelling wordt gestolen, bijvoorbeeld bepaalde goederen of specifieke auto-onderdelen. In dat geval ligt het initiatief van het vermogensdelict in hoge mate bij de heler. Vaak is dit niet zo sterk, niet zichtbaar of afwezig, maar de bekendheid en beschikbaarheid van lokale helers met contanten is hoe dan ook een stimulans voor vermogensdelicten. Die delicten worden voornamelijk gepleegd door veelplegers (verslaafd) en jeugdgroepen.
2. Criminele groeperingen orkestreren hennepkwekerijen, onder meer onder kwetsbare groepen in de drie onderzoeksgemeenten. Dit resulteert in tal van losse (geruimde) hennepkwekerijen, maar het draagt op een iets dieper niveau ook bij aan een levensstijl waarbij wordt gerekend op criminele (neven)inkomsten of waarbij criminele activiteiten in gezin of sociale kring (bijvoorbeeld van jongeren) min of meer worden toegestaan of zelfs worden aangemoedigd. Inkomsten uit hennepcultuur kan ook worden gezien als een economische noodzaak om het gewenste uitgavenpatroon te kunnen realiseren.
3. Lokale drugshandelaren – verantwoordelijk voor de detailhandel op straatniveau – zoeken met succes naar drugsklanten. Dit resulteert in bestendiging van de verwervingscriminaliteit (criminaliteit om o.a. drugs te kopen) en tot een aanwas van (jonge) meerplegers en veelplegers. Het is zorgelijk dat het merendeel van de criminele jeugdgroepen in de drie steden zich intensief bezighoudt met drugshandel. De detailhandelaren pushen drugs en gaan actief op zoek naar (nieuwe) klanten. Ze zijn alert op verslaafden die terugkeren uit bijvoorbeeld een ISD-traject en op potentiële klanten. Ze bedienen zich van tactieken, onder meer tijdelijke gratis verstrekking om verslaving te stimuleren. Het pushgedrag wordt gestimuleerd door de stabiele aanvoerlijnen van drugs. Kortom, het drugsaanbod op straatniveau 'maakt' (nieuwe)

daders van aangifte criminaliteit. Te meer omdat de dealers vooral ook actief zijn in delen van de stad waar opmerkelijk veel kwetsbare groepen bij elkaar wonen, vanwege een combinatie van goedkope en kleine woningen en de nabijheid van risicovoorzieningen. In dit verband spreken we in paragraaf 4.2 over een overconcentratie van kwetsbaarheden en daders.

4. Een categorie jeugdgroepen – in het bijzonder van Marokkaanse komaf - criminaliseert in snel tempo en treedt (als twintigers) toe tot de regionen van de zware of georganiseerde criminaliteit. Het zichtbare crimineel succes van deze jongvolwassenen leidt tot navolging onder jongeren (jonge tieners) in hun sociale entourage. Dit bemoeilijkt in hoge mate de inspanningen van jongerenwerkers en van gebiedsgerichte politie om de jonge jongeren op het rechte pad te houden of te brengen. De criminalisering van de twintigers gaat gepaard met criminele conflicten (onderling geweld) en draagt bij aan een dominante of intimiderende houding door een deel van de jonge jeugd.
5. Een deel van de horeca in de drie onderzoeksgemeenten is op enigerlei wijze gelieerd aan het criminele milieu (vooral in de sfeer van investeringen). Een ander deel stelt zich met het oog op horeca-inkomsten toegeeflijk op tegenover criminele klanten. Op microniveau worden bijvoorbeeld criminele (allochtone) jongeren toegelaten tot horecazaken, terwijl een deel van de nette (allochtone) jeugd de toegang wordt geweigerd. Dit resulteert in alternatieve normen en omgangsvormen. In de horecascene worden criminele (succes)verhalen verteld en dat stimuleert verschillende vormen van criminaliteit.
6. De reeks overvallen in de Brabantse steden heeft meerdere oorzaken, maar één ervan bestaat uit de soms acute noodzaak om schulden aan (drugs)criminelen in te lossen.
7. Frequent slachtofferschap en het waarnemen van incongruenties (gedragingen die niet kunnen deugen en die wijzen op succesvolle criminaliteit, maar vaak zonder dat bestuur of politie daar tegen optreden) resulteert in een losse moraal op de markt van gestolen goederen. Onder meer studenten zouden op grote schaal gestolen fietsen kopen onder het mom van mijn fiets is gestolen, dus mag ik best een gestolen fiets terugkopen. Hetzelfde geldt voor inwoners met een laag inkomen die zich in veel opzichten aan de wet houden. Zij redeneren dat ze zoveel overlast hebben van verslaafden, last hebben van de vermogensdelicten en weet hebben van de omvang van de hennepcultuur, dat dit hen als het ware het recht geeft om gestolen goederen terug te kopen.

3.3. Criminele groeperingen en geregistreeerde criminaliteit (vertrouwelijk)

Vanwege de insteek van deze studie – de gemeentelijke veiligheidsindex – richten we ons op vormen van georganiseerde criminaliteit die doorwerken in de geregistreeerde criminaliteit of die (onder meer via zogenoemde incongruenties: zie het volgende hoofdstuk) wel degelijk opvallen in het sociale leven in de drie steden. Het precieze profiel van de georganiseerde criminaliteit verschilt per stad, maar op hoofdlijnen treffen we zeven criminele (gelegenheids)structuren aan in de onderzochte gemeenten en in de rest van Brabant. Het gaat om criminele groeperingen die – in meer of mindere mate georganiseerd – zich ‘specialiseren’ op bepaalde criminele activiteiten. De actieradius is deels regionaal, maar zeker voor een aantal van deze groeperingen ook nationaal en internationaal. Kenmerkend is dat de Brabantse regio min of meer hun ‘thuisbasis’ vormt.

We spreken van criminele structuren en niet van criminele groeperingen of criminele samenwerkingsverbanden, omdat de criminaliteit wordt gepleegd vanuit sociale relaties en (wisselende) netwerken. Die netwerken zijn hardnekkig en geworteld. Hoewel sommige netwerken duidelijke kopstukken kennen staan of vallen ze zeker niet met die kopstukken en met enkele groepjes of groepen binnen de structuren. Het gaat voor een deel om familiebanden of netwerken van verwanten, maar de structuren wortelen deels ook binnen een deel van een etnische groep of in een wijk of straat.

De structuren en netwerken wortelen deels in de provinciale en regionale historie (o.a. kampers, autochtone criminelen), maar ook in de criminele gelegenheidsstructuren van vandaag de dag. Het gaat dan om nieuwe groepen die opkomen of doorgebroken zijn: voornamelijk allochtone groepen (Turks, Antilliaans, Marokkaans). De mate van organisatie of samenhang varieert. Er zijn wijken en straten waarbinnen bewoners in marginale posities (waaronder zeker ook autochtone bewoners) langzaam netwerken hebben gevormd met daarbinnen systematische vormen van overlast, hardnekkig asociale milieus en criminele subculturen. Er tekenen zich hele en halve vrijplaatsen af.

In deze publieksversie beperken we ons tot deze globale omschrijving van de criminele structuren en de hoofdactiviteiten (zie bovenstaand schema). We beschikken over meer vertrouwelijke informatie over voornoemde criminele gelegenheidsstructuren in de drie onderzoeksgemeenten en in andere delen van Brabant die we niet hebben opgenomen in deze openbare publicatie

Schema 3.1: Criminele gelegenheidsstructuren (CGS) – Belangrijkste criminele activiteiten

Groepen onder de Kampers	Harde en hardnekkige criminaliteit, onder meer (wisselend per groep of structuur) hennepsteelt, fraude, ladingsdiefstal, heling, gokken, autocriminaliteit
Turkse drugshandelaren	Goed georganiseerd en gericht op (criminele) investeringen. Onder meer drugshandel (hennepsteelt, soms inclusief coffeeshopbezit) en witwassen
‘Doorgecriminaliseerde’ Marokkaanse jeugdgroepen	Onder meer vermogensdelicten, rip-deals op hennepkwekerijen, drugshandel (ook XTC), prostitutie, overvallen, geweld
Antilliaanse (drugs)criminelen	Drugshandel (in wisselende steden), wapenbezit, geweld, overvallen
Criminele autochtone verbanden/families	Onder meer XTC-handel, hennepsteelt, zware vermogensdelicten
Overvallers: ingebed in wisselende (jeugd)groepen	Leden van diverse criminele (jeugd)groepen als potentiële daders van ernstige delicten, zoals overvallen
Overige criminele structuren	Onder meer groepen/families zogenoemde MOE-landers en Roma

4

Criminele infrastructuur

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft belangrijke kenmerken van de criminele kansstructuren in de Brabantse gemeenten en belangrijke criminele structuren of groepen. Het betreft voor een deel harde factoren, waaraan weinig of niets valt te veranderen door autoriteiten of politie. Het gaat daarbij onder meer om historische en geografische kenmerken. Maar voor een ander deel wijzen we op factoren die vallen te beïnvloeden, zoals beleidskenmerken of de informatiehouding van politie en anderen. Dit deel van de analyse levert praktische aanknopingspunten op.

We presenteren in dit hoofdstuk verschillende 'lagen' in de criminele (gelegenheids)structuren die we aantreffen. In de eerste plaats beschrijven we enkele harde factoren die samenhangen met historisch gegroeide scheidslijnen in de Brabantse en stedelijke samenleving (4.2). Daarna gaan we in op situationele of geografische en economische factoren (4.3). Daarna zoomen we in op kenmerken van de veiligheidsorganisatie (4.4).

4.2 Scheidslijnen en breuklijnen

De Brabantse centrumgemeenten kennen forse scheidslijnen. Er bestaan historisch gegroeide verschillen tussen aan de ene kant een fraai centrum, goede wijken en notabele omliggende gemeenten en aan de andere kant kwetsbare wijken. Binnen die kwetsbare wijken zien we vervolgens ook nog eens opmerkelijke of geconcentreerde veiligheidsproblemen op vrijplaatsen en op de meest kwetsbare stedelijke locaties.

Schema 4.1: Criminele gelegenheidsstructuren – Scheidslijnen en breuklijnen

Scheidslijnen met omliggende gemeenten	Transitie: 'goed' wonen in een randgemeente
Scheidslijnen binnen B3	Stedelijke scheidslijnen
	Deviante en criminele subculturen
	Overconcentratie van kwetsbaarheden en daders

a. Transitie: 'goed' wonen in een randgemeente

Tilburg, Eindhoven en 's-Hertogenbosch zijn steden met een flink aantal slechte of kwetsbare wijken (o.a. krachtwijken) en met in de directe omgeving (meer) notabele gemeenten, zoals Vught, Vlijmen en Berlicum ('s-Hertogenbosch); Geldrop, Nuenen en Best (Eindho-

ven); en Udenhout, Dongen, Oisterwijk en Goirle (Tilburg). Het zijn overduidelijk steden met transitie. Welgestelde bewoners vertrekken naar omliggende gemeenten, onder meer omdat het leefklimaat hen beter bevalt, evenals de kwaliteit van voorzieningen, terwijl de grootstedelijke voorzieningen binnen bereik blijven. De omliggende gemeenten halen als het ware, zoals een respondent het verwoordde, de ophaalbruggen omhoog: nulbeleid (of terughoudendheid) bij coffeeshops, weinig of geen opvang van verslaafden, een beperkt horeca-aanbod voor jongeren en een begrensd aanbod van sociale huurwoningen. Dit zorgt voor 'aanzuiging' van kwetsbare groepen en van ouders (die elders wonen) naar de steden.

b. Stedelijke scheidslijnen

Binnen de grenzen van de onderzochte gemeenten zien we vervolgens ook scheidslijnen tussen bewoners in marginale posities (waaronder zeker ook autochtone bewoners) en bewoners die aanhaken bij de lagere middenklasse of 'meer' dan dat. De scheidslijnen worden breuklijnen met de autoriteiten en de rechtsstaat bij systematische vormen van overlast, bij hardnekkig asociale milieus en in criminele subculturen. Deze verschijnselen blijken vervolgens weer deels geconcentreerd te zijn binnen de meest kwetsbare wijken (zie verderop).

Door de logische ordening van de drie steden – met gekende 'goede' en 'slechte' wijken, met gradaties en tussenvormen - worden de criminaliteit en de criminelen als het ware afgeschermd, waardoor de steden 'beter' of 'veiliger' aanvoelen dan ze in feite zijn. Hier zien we meteen een verklaring tussen de waarderingskloof van misdaadmeters en een deel van de praktijkmensen in de drie steden die de slechte misdaadcores (aanvankelijk) niet konden begrijpen. Het verklaart mede de trage politieke agendering van de lokale criminaliteit. Veel stedelingen accepteren de gang van zaken in hun wijk, bij sportverenigingen en in het winkelgebied, omdat ze daar in geringe mate 'last' hebben of hadden van overlast of criminaliteit. Verschillende groepen leven als het ware langs elkaar heen hun eigen leven. Dit heeft wel bijgedragen aan onderschatting van de gestage gedaanteverandering van de klassieke werkwijken of van wijken die in de jaren zeventig zijn gebouwd. Enkele van deze wijken kenden tegelijkertijd een proces van heterogenisering (meer bevolkingsgroepen) en homogenisering (gedeelde zwakke sociaal-economische positie).

Per januari 2008 telt **Eindhoven** ruim 210.000 inwoners. Het valt op dat meer dan de helft daarvan wonen in de stadsdelen Woensel-Noord of Woensel-Zuid, met samen in totaal ruim 110.000 inwoners. Eindhoven is van oudsher een industriestad. Aan het eind van de negentiende en in het begin van de twintigste eeuw worden bedrijven geopend, opgebouwd en uitgebreid, met name in de wijken en buurten rond het centrum. Eindhoven groeit uit tot een vermaarde

industriestad die deels leunde op de textielindustrie, maar die voor een ander deel (veel meer dan Tilburg) standhoudt bij het wegvallen daarvan vanwege hoogwaardige industrie of technologie, met uiteraard Philips als boegbeeld. Andere bekende bedrijven die zetelen in Eindhoven waren en zijn DAF en Campina. Deze bedrijven hebben een gunstig effect op de economie, maar lange tijd ook op de sociale cohesie, omdat de bedrijven woningen en andere voorzieningen realiseerden voor werknemers. Het zogenoemde Philipsdorp staat hiervoor symbool. Deze combinatie van hoogwaardige industrie en kennis met sociale chemie tussen de verschillende bevolgingsklassen heeft lange tijd een gunstig effect gehad op de sfeer en sociale samenhang in de stad. Het resulteerde in een trots perspectief op de stad. Dit valt goed te begrijpen, maar de keerzijde hiervan is belangrijk voor deze studie. Het positieve (en deels realistische) perspectief heeft bijgedragen aan veronachtzaming van de ontwikkelingen van de criminaliteit en overlast en van de vorming van een lagere (inkomens)klasse die veel minder binding heeft met de stad en haar instituties dan de arbeidersklasse van weleer.

Eindhoven telt drie zogenoemde kwetsbare Vogelaarwijken, te weten Groenewoud (stadsdeel Woensel-Zuid), Doornakkers (in het oude gedeelte van stadsdeel Tongelre) en Bennekel (het oude gedeelte van stadsdeel Gestel). Het betreft wijken – en gedeeltelijk stadsdelen – met goedkope woningen en een werkloze of relatief kwetsbare – etnisch gemengde – beroepsbevolking. De economie van juist deze delen van de stad zijn conjunctuurgevoelig vanwege de economische afhankelijkheid van bedrijven in onder meer de bouw en transportsector. Volgens de Atlas voor gemeenten 2009 is Eindhoven de Nederlandse stad die het meest gevoelig is voor de huidige economische recessie. Eindhoven telt relatief veel huurwoningen.

Tilburg is wat inwonertal betreft de zesde stad van het land, met op dit moment 203.482 inwoners. De stad is een klassieke Textielstad geweest. Dit tekent de historie, maar is nog altijd zichtbaar in enkele – zeker voor deze studie – relevante patronen. Tilburg is een samenstel van voormalige textieldorpen. Al die dorpen hadden op hoofdlijnen hetzelfde profiel. Het hart van het dorp bestond uit de textielfabriek en de katholieke kerk, met daar omheen arbeiderswoningen. Het gehele dorp was katholiek en dat verbond de kleine bovenlaag (de bazen) met de arbeiders. De bovenlaag beheerde ook de winkel of winkels op de herdgang, alwaar de arbeiders een groot deel van hun bescheiden loon besteedden. De dorpen waren hechte, kleine gemeenschappen, die onderling weinig contact hadden. De textielindustrie zakte in de jaren '60 en '70 in. De werkloosheid nam snel toe en er ontstonden nieuwe bedrijven, waaronder transportbedrijven. De werkloosheid steeg ook. In kwetsbare delen van de stad is de werkloosheid opgevangen met strafbare feiten. Naast economische hervormingen en betere opleidingen, past een deel van de bevolking zich

op die manier aan als hun belangrijkste bron van inkomsten wegvalt. Het valt op dat Tilburg de enige Nederlandse stad is met meer dan 100.000 inwoners waar de leefbaarheid – zoals gemeten door het ministerie van VROM – is afgenomen in de afgelopen tien jaar. Tilburg heeft weliswaar geen zogenoemde Vogelaarwijken, maar de delen van de stad die zijn afgegleden liggen in Tilburg Noord en Tilburg West. De bevolkingssamenstelling is verslechterd (wat betreft economische positie) en het voorzieningenniveau is achteruit gegaan. Hier komt bij dat Tilburg één van de steden is in de Brabantse stedenrij die kwetsbaar is voor economische achteruitgang vanwege de economische crisis. Tilburg moet de komende jaren daarom ernstig rekening houden met een teruglopende leefbaarheid.

's-Hertogenbosch is hoofdstad van de Provincie Brabant en bischopsstad, met een kathedraal in het centrum. Deze banale omstandigheden geven de stad status en het verklaart mogelijk waarom met trots wordt vastgehouden aan de naam 's-Hertogenbosch (we schicken ons daarnaar in deze studie). Toch blijft het inwonertal (ruim 137.000) fors achter bij die van Eindhoven (210.000) en Tilburg (203.000) en Breda (172.000). Er zijn, naast de schaal van de stad, nog twee belangrijke verschillen tussen 's-Hertogenbosch en de twee grootste gemeenten van Brabant. 's-Hertogenbosch is in mindere mate een industriestad. De stad telt onder meer hogescholen en een gerechtshof. De stad kent ook geen ring met wijken uit de negentiende eeuw rondom het centrum. Dit heeft een ecologische en historische reden. Na afschaffing van de vestingwet zijn de vestingmuren namelijk blijven staan in 's-Hertogenbosch. Die muur had namelijk een praktische functie: het water buiten de stad houden. De stad telt daarom vooral wijken uit de twintigste eeuw en daar omheen wijken die jonger zijn, onder meer uit de jaren zeventig en tachtig. De kleinere schaal van de stad en de leeftijd van de wijken geven de stad interne weerbaarheid. De verhouding tussen inwoners (137.000) en arbeidsplaatsen (ruim 100.000) is ook een indicatie voor de Bossche weerbaarheid. Toch blijkt ook de werkgelegenheid in 's-Hertogenbosch extra kwetsbaar ten tijde van de economische crisis (zie verderop). De genoemde patronen verklaren mede waarom de veiligheidsproblematiek wat later (hoog) op de agenda is gekomen dan in Eindhoven en Tilburg, waar dat mede gebeurde door een rapport van een onderzoekscommissie.. Het Bossche veiligheidsbeleid is niet onderzocht.. Toch wordt dit beleid nu versterkt, onder meer vanwege gebleken kwetsbaarheden. De criminele infrastructuur onder een deel van de autochtone bevolking (met name in de Graafsewijk) was een oorzaak van de meerdaagse ongeregelde heden in 2000 (zie Otten e.a., 2000). In de afgelopen jaren is met name gebleken dat daarnaast enkele relatief jonge wijken (in het bijzonder Kruiskamp en Hambaken) kampen met onveiligheid, met daarbinnen een prominente rol voor overlastgevende en criminele jeugd.

c. Deviante (en criminele) subculturen: incongruenties en vrijplaatsen

De drie steden tellen criminele of deviante subculturen die inmen- ging van de overheid niet op prijs stellen en die een hekel hebben aan 'de overheid'. Deels betreft dit een strijd over de vraag wie de baas is in het publieke domein. Er heerst in zekere zin een ter- ritoriumstrijd, want in bepaalde (kleine) delen van de stad denken mensen met een deviante of criminele subcultuur min of meer hun gang te kunnen gaan, dus zonder inmenging van de overheid. Het betreft bijvoorbeeld de Graafsewijk (en daarbinnen de Bartjes) in 's-Hertogenbosch, de Vogeltjesbuurt in Tilburg en delen van Woen- sel in Eindhoven. In de drie steden geldt meer in het bijzonder voor de zogeheten kampers (woonwagenbewoners die vaak nog op klei- nere kampen wonen, maar deels ook in reguliere woningen) dat ze subculturen vormen met – nog altijd, ondanks de vooruitgang die is geboekt - een centrale plaats voor deviant gedrag en systemati- sche of georganiseerde vormen van criminaliteit. Dergelijke wijken of buurten kennen gewenning of acceptatie van geweld (normali- satie van geweld). Als de overheid in dergelijke wijken de norm wil stellen en de veiligheid wil verbeteren, komt de opdracht er in feite op neer om een diep ingesleten levenspatroon bij te buigen. Dat is een heel wat fundamentele doelstelling dan het geval lijkt bij het streven van de reductie van een delictsoort met 10% of 20%.

De drie steden, en breder de gehele Provincie, kende en kent cri- minele vrijplaatsen: kleine min of meer autonoom opererende ge- meenschappen die zich voor broodwinning toeleggen op criminali- teit, waaronder zware en georganiseerde vormen van criminaliteit. Het klassieke voorbeeld zijn de kampers en kleine niches van au- tochtone criminele (familiaire) milieus. Veel criminologische onder- zoeken zijn onhistorisch, in die zin dat ze voorbijgaan aan deze cri- minele historie die nog altijd doorwerkt in het doen en laten van criminelen in de provincie. De vermaarde Kempenbende gebruikte enkele decennia geleden bijvoorbeeld grof geweld, ook tegen cri- minele concurrenten. Nazaten van de kampersfamilies die hierbij betrokken waren, zijn nog steeds actief.

In kwetsbare wijken of buurten en op de woonwagenkampen wordt de onzichtbare of niet direct zichtbare criminaliteit (zoals hennep- teelt) op allerlei manieren indirect wel degelijk zichtbaar in de vorm van zogenoemde incongruenties. Incongruenties zijn gedra- gingen, fysieke kenmerken, bezittingen of andere uitingen die bijna niet kunnen deugen. Het attendeert met andere woorden op ver- dachte omstandigheden, zeker als het gaat om structurele omstan- digheden. Incongruenties zijn niet alleen belangrijk omdat ze wijzen op criminaliteit, maar ook omdat het signalen betreft die worden op- gemerkt door andere bewoners. Bewoners die zich (wel) aan de wet houden, storen zich hieraan en voor anderen is de zichtbare

criminaliteit (wellicht) een wenkend perspectief. Dit is schadelijk. Het eerste proces tast de legitimiteit van de overheid in hoge mate aan en de tweede ontwikkeling zorgt voor criminalisering. We geven een korte opsomming uit de vele voorbeelden waar we bij het veldwerk op zijn gestuit:¹

- Een Turkse man in peperdure merkkleding typeert een bepaalde straat als 'zijn straat'. Hij bezit hier veel panden en ook daarbuiten heeft hij onder meer horecapanden verworven. Ook heeft hij banden met een coffeeshop en enkele growshops. Er bestaan allerhande verdenkingen, waaronder grootschalige drugshandel, ook richting familieleden. Hij heeft tal van bezittingen en er zijn geen bonafide economische activiteiten bekend waarmee deze man zijn (start)kapitaal zou kunnen hebben verworven.
- Op enkele honderden meters van een opvangvoorziening van verslaafden staat de auto van een kamper. Hij spreekt met verslaafden en de verslaafden geven een tas af, waarna de man met hen meeloopt. De verdenking betreft heling.
- In een wijk zijn enkele sociale huurwoningen beveiligd met rolluiken en met zelfgeplaatste kogelwerende ruiten. De verdenking betreft hennepsteelt.
- De busjes van een aannemersbedrijf worden gespot op bedrijventerreinen, bij winkelpanden en voor een growshop, vooral op locaties van enkele families waarvan leden zijn aangehouden en veroordeeld voor drugshandel. De verdenking betreft aannemerswerkzaamheden ten behoeve van criminelen, gericht op de aanleg van hennepkwekerijen en fysieke beveiliging.
- Een riant uitgebouwde en verbouwde goedkope woning in een oude wijk. De verdenking betreft hennepsteelt. We troffen soortgelijke voorbeelden ook aan in andere wijken in de drie Brabantse gemeenten: deels op basis van aanwijzingen van respondenten, maar ook bij eigen observaties.
- Grote woonwagens op enkele kampen met "de duurste spullen" en kamper met zeer kostbare auto's. De verdenkingen zijn zeer divers, onder meer hennepsteelt, ladingdiefstal, gestructureerde winkeldiefstal en fraude.
- Woonwagenkamp waarop het heel rustig is geworden en waarover de politie weinig kwalijks hoort, ook niet via informanten. De verdenking bestaat dat deze kamper zich zijn gaan toeleggen op meer vernuftige en (gemeente)grensoverschrijdende criminële activiteiten, zoals het organiseren van hennepkwekerijen in België.
- Het in brand zetten van een beoogd hostel (een opvanglocatie voor verslaafden).
- Jongerengroepen (relatief vaak – overwegend – Marokkaans) in alle drie de steden die geen werk hebben, maar getuige hun uitgavenpatroon in de horeca en hun automobiel van meer dan 'een ton', wel een riant inkomen. De verdenking luidt dat het gaat

1. We beschikken over meer vertrouwelijke informatie over incongruenties die we niet hebben opgenomen in deze openbare publicatie.

om jongeren die ooit vermogensdelicten pleegden, maar die in ongeveer vijf jaar tijd zijn uitgegroeid tot criminelen die geld verdienen met drugshandel, het rippen van hennepplantages en (in mindere mate) prostitutie.

- Antilliaanse jongemannen die rondhangen op de geijkte pleisterplaatsen van drugsverslaafden. De verdenking bestaat uit handel in met name cocaïne.
- De aankoop van horecapanden door enkele personen of families. De verdenking bestaat uit het witwassen van drugsgelden.
- Het uitbaten van een dure herenmodezaak met geringe klandizie in het centrum van een van de onderzoeksgemeenten. De verdenking bestaat uit het witwassen van drugsgelden.
- Kleine ondernemers (onder meer kapperszaken, belwinkels, cadeaushops, kleine horeca) die nauwelijks of geen klanten hebben, maar wel voortbestaan.

Horecazaken (waaronder discotheken) die criminele allochtone jongeren een voorkeursbehandeling geven.

In hoofdstuk 3 gaven we reeds een beeld van belangrijke patronen van de georganiseerde vormen van criminaliteit in de drie steden.

d. Overconcentratie van kwetsbaarheden en daders: “kluitjesvoetbal”

In de meest kwetsbare delen van de zwakke wijken wordt “kluitjesvoetbal” geconstateerd van kwetsbare personen. In het verlengde daarvan van opvangvoorzieningen en opvangtrajecten (onder meer begeleid wonen) en van – steeds vaker particuliere- hulpverleningsinstellingen. Dit hangt samen met het woningenbestand. Het kan gaan om kleine woningen (één of twee kamers) of goedkope huurwoningen. Dit soort wijken telt veel huishoudens van alleenstaanden, van twee personen of van alleenstaande ouders. Er wonen veel mensen die met sociale problemen: ontspoorde jongeren (kunnen de woningen net betalen met een uitkering), vereenzaamde mensen, mensen met een alcoholverslaving, drugsverslaafden, psychiatrische patiënten en ex-gedetineerden. Het resulteert in wijken met geringe veerkracht en met ongunstige autonome ontwikkelingen. In Eindhoven wijzen respondenten op delen van Woensel en in 's-Hertogenbosch op de Hambaken. Stokhasselt in Tilburg is wellicht het meest kwetsbare stadsdeel dat we bij het veldwerk aantreffen. In de monitor van VROM is Tilburg de enige stad waar de situatie in de afgelopen tien jaar achteruit is gegaan en dit deel van de stad kent de meest ongunstige ontwikkeling. We geven daarom van Stokhasselt de meest uitgebreide kwalitatieve schets op basis van interviews en observaties.

Er woont en leeft in **Eindhoven** een concentratie van (vaak verslaafde) psychiatrische patiënten en van voormalige TBS-gestelden

in Woensel Zuid. Dit concentreert zich in en rondom de Grote Beek GGZE: een psychiatrische kliniek en een afgesloten TBS-instelling. Er wordt op medische grond heroïne verstrekt aan dertig personen. Er is ten dele vrij sociaal verkeer van patiënten van de kliniek en de sociale omgeving. Dit resulteert onder meer in vermogensdelicten (auto-inbraken) en in geweld, soms met ernstig persoonlijk geweld. Dit is een belasting voor de woonomgeving van de instelling, maar ook voor de patiënten en het personeel. De politie krijgt om privacy-redenen geen informatie over de personen die in de instelling verblijven of die vanuit de instelling doorstromen naar een woning in het gebied. Het gebied telt goedkope en kleine woningen. Het betreft onder meer zogenoemde HAT-eenheden aan de Sonseweg (waar alleenstaande ex-gedetineerde wonen) en de huisvesting van personen met verslavingsproblemen aan het Frans D.H. Plein. Er is een dagopvang gevestigd aan de Kanaaldijk, op de rand van het centrum. Hier maken 60 tot 80 personen gebruik van. Deze locatie ligt op loopafstand van het centrum, maar buiten de woonwijken. Verslaafden plegen met name in en rondom het centrum en in Woensel - op de looproutes en fietsroutes - vermogensdelicten. Er is onder meer een looproute naar de tippelzone, bij het spoor in Striip. Op straat ontstaan in Woensel Zuid nieuwe probleemlocaties met overlast, vermogensdelicten, drugshandel en ook overvallen. De straatscene trekt onder meer naar het winkelcentrum Woensel. Er worden in Eindhoven vijf nieuwe hostels (opvangvoorzieningen) geopend. Novadic realiseert in Woensel (aan de Bosdijk) een hostel voor 32 personen voor een groep drugsgebruikers die nu gebruikmaken van de dagopvang aan de Kanaaldijk. In deze omgeving bivakkeren op dit moment al de zogenoemde drunkies: alcoholverslaafden die rondhangen op straat. De hostel haalt de drunkies dus niet van straat in Woensel, maar brengt een groep verslaafden juist naar Woensel toe. Respondenten (ook van zorginstellingen) houden daarom rekening met een toename van de overlast omdat er een risicogroep bijkomt in dit deel van de stad. Er is ook een drugsontmoetingsplaats bij zwembad Tongelre.

Tilburg kent van oudsher kwetsbare wijken. Er kan in Oud Noord grofweg onderscheid gemaakt worden tussen het cluster met de wijken Loven, Besterd en Theresia en het momenteel meest kwetsbare cluster van de wijken Goirke, Hasselt en Bouwmeesterbuurt. Binnen dit laatste cluster is Hasselt het meest kwetsbaar en wordt de Bouwmeesterbuurt geherstructureerd. In het eerste cluster is de zelfredzaamheid groter dan in het tweede cluster: verhoudingsgewijs meer eigen woningbezit en een beter opleidingsniveau. De zelfredzaamheid heeft deels een crimineel karakter (onder meer hennep), maar ook dat haalt paradoxaal genoeg de problemen deels van straat. Op de Besterdring zijn veel maatregelen getroffen: veel sluitingen van panden ("vooral slechte horeca"), schoonmaakacties, invoering van het Keurmerk Veilig Ondernemen en verbetering van

de openbare verlichting. Het tweede cluster telt veel oude woningen (begin negentiende eeuw of naoorlogs) en het opleidingsniveau is lager, met zelfs veel “heel of half” analfabetisme, met name in Hasselt en Goirke. Dit valt bij observaties ook op in het straatbeeld.

In Hasselt en Goirke wordt “kluitjesvoetbal” geconstateerd van kwetsbare personen, opvangvoorzieningen en opvangtrajecten (onder meer begeleid wonen) en van – steeds vaker particuliere-hulpverleningsinstellingen. Dit hangt samen met het woningenbestand. Hasselt telt veel kleine woningen, onder meer zogenoemde HAT-eenheden en Duplexwoningen. De wijk telt veel huishoudens van alleenstaanden of met twee personen. Er is een concentratie van sociale huurwoningen. Er wonen veel mensen die in meer of mindere mate zijn ontspoord of kampen met sociale problemen: ontspoorde jongeren (kunnen de woningen niet betalen met een uitkering), vereenzaamde mensen, mensen met een alcoholverslaving, drugsverslaafden, psychiatrische patiënten en ex-gedetineerden. Dit komt mede door grote hoeveelheid voorzieningen in of in de omgeving van Hasselt: een jongerenpension, Dienstencentrum Traverse en crisisopvang Traverse (Gasthuisring) en activiteiten van het Regionaal Instituut Begeleid Wonen (RIBW). Het RIBW heeft veel woningen in beheer: ongeveer 200 volgens respondenten. Hiernaast zijn er ook begeleide woonvormen van Prisma, Amarant en MEE. Hulpverleners krijgen geen, onvoldoende of gedeeltelijk grip op een grote categorie van dit soort bewoners. Volgens politierespondenten is het cruciaal dat bewoners van onder meer HAT-eenheden of sociale huurwoningen zich realiseren dat de woonruimte waarover ze goedkoop beschikken een gunst is. Zij zijn voor het uitplaatsen van personen die zich misdragen, omdat dit een aanmoediging is voor anderen om in 't gareel te blijven. De wijkagent voert functioneringsgesprekken met bewoners van HAT-eenheden, in het kantoor van de woningbouwcorporatie. Hij confronteert hen daar zo nodig met klachten of andere constatering.

In het verleden – acht jaar geleden ongeveer – waren er veel klachten van bewoners over prostitutie en andere drugsoverlast in het Wilhelminapark. Er is uiteindelijk een aanpak gekomen, hetgeen in minder overlast heeft geresulteerd. Er was destijds een gebruikersruimte aan de Schoolstraat: “de politie was daar niet welkom”. Toen is de opvang van verslaafden opgestart door Traverse. De politie wilde perse geen “tweede Schoolstraat”. De politie heeft toen gezorgd voor opleiding van het personeel van de opvang. De politie was ook betrokken bij de fysieke inrichting: “geen dode hoeken”. De politie loopt er nu ook nog binnen, met een duidelijke boodschap en houding: “wij zijn hier de baas”. Er worden ook binnen aanhoudingen verricht zodra dat nodig is. Er is bij Traverse ook nachtopvang: verslaafden krijgen brood mee om winkeldiefstal te voorkomen. Ze kunnen douchen, er is een mogelijkheid voor een gesprek, zodat

ze zich minder opgejaagd hoeven te voelen. Dit heeft gunstige effecten. Maar volgens de politie blijft de crux: 'voor wat, hoort wat' en strafbare feiten mogen dus niet. Volgens agenten met straatkennis vergalopperen veel hulpverleningsinstellingen zich omdat ze geen consequent regime hebben en niet primair gericht zijn op openbare orde en veiligheid. Ze signaleren wel vooruitgang. Er is geen opvang voor prostituées gekomen. Er is nu wel een project begeleid wonen voor deze doelgroep en er is een mobiele telefoon ter beschikking gesteld, waarmee ze afspraken kunnen maken met prostituanten.

Er schieten in Hasselt en Goirke particuliere hulpverleningsinstellingen "als paddenstoelen" uit de grond. Ze beheren persoonsgebonden budgetten, maar richten zich daarbij op personen die gemakkelijk geholpen kunnen worden en claimen dan dat 't werkt. Andere respondenten signaleren verwaarlozing van kwetsbare personen in hulpverleningstrajecten door dit soort particuliere instellingen. Ook hebben vele hulpinstellingen nu contacten met leden uit één gezin, hetgeen een doeltreffende en consistente aanpak in de weg staat.

De opeenstapeling van kwetsbare personen aan de Noordkant van de binnenstad leidt tot een omvangrijke drugscene en daarmee verbonden criminaliteit: vermogensdelicten en drugshandel. Er zijn ook veel meldingen, maar al bij al (volgens ingevoerde respondenten) nog veel minder meldingen dan de daadwerkelijke, niet-geregistreerde criminaliteit en overlast zou doen vermoeden. Het Dienstencentrum van Traverse vangt de 'onderkant' van de drugscene op: zij moeten zien te overleven. Er komen veel veelplegers. De meest problematische groep straatdealers (harddrugs) zijn Antillianen. De hoge criminaliteit onder drugsverslaafden valt goed af te lezen bij een pinautomaat waar verslaafden op dinsdag- en vrijdagochtend geld kunnen pinnen. Antilliaanse dealers vangen verslaafden af die hebben gepind, zodat ze drugs kunnen kopen of schulden kunnen inlossen.

Het drugsgebruik en de economische kwetsbaarheid in dit deel van Tilburg buurt leidt tot agressie, maar ook tot overvallen en straatroof. De daders hebben een etnisch gemengd profiel: "echt van alles". De hoge woninginbraak valt deels ook te verklaren uit de concentratie van opvangvoorzieningen. De politie vermoedt dat meerdere bewoners in deze omgeving actief zijn op het gebied van woninginbraak. Dit geldt ook voor de bezoekers van de coffeeshops en theehuizen. Er wordt voornamelijk 's avonds en 's nachts ingebroken in studentenwoningen en de woningen van huisjesmelkers. Sommige inbraken zijn direct gericht op studentenhuizen omdat studenten over het algemeen weinig alert zijn. Bij de inbraken worden vooral LCD-schermen, geld, TV's, sieraden, GSM's en laptops gestolen. Bij bouw- en sloopplaatsen wordt vooral bouw materiaal gestolen.

In 's-Hertogenbosch tekent zich in de Hambaken een concentratie af, in het bijzonder in de Sprookjesbuurt en Edelstenenbuurt. Hier wonen veel mensen met meerdere problemen, zoals verslaving, werkloosheid, een lage ontwikkeling en een fatalistische of asociale levenshouding. Hier is “multiprobleem naast multiprobleem gehuisvest”. Dit is mede het product van een concentratiebeleid dat in het verleden, informeel, werd gevoerd. Het hangt voor een ander deel samen met de beschikbaarheid van kleine of goedkope woningen, onder meer de zogenoemde Mondriaanwoningen. De concentratie van kwetsbare gezinnen werkt, zo blijkt, groepsvorming van probleemjongeren en zelfs bendevoering van jonge criminelen in de hand. De gemeente overweegt een selectief beleid in te voeren, zoals dat nu al in de Bartjes (Graafsewijk) wordt toegepast. Daar worden woningen toegewezen aan mensen die geen antecedenten hebben en die minimaal 15 tot 20 uren in de week werken of vrijwilligerswerk verrichten.

4.3 Situationele en economische factoren

De criminele gelegenheidsstructuren in de drie steden worden mede bepaald door situationele en economische factoren. De situationele factoren zijn harde niet te beïnvloeden omstandigheden. De stedelijke economische situatie is dat voor het veiligheidsbeleid ook, al kunnen de stadsbesturen en het Provinciebestuur er uiteraard wel invloed op uitoefenen, maar dat valt buiten het bereik van dit onderzoek. Binnen de stedelijke economie van de drie steden vinden criminele geldstromen hun weg. Het betreft in het bijzonder drugsgelden die worden witgewassen en die aldus worden geïnvesteerd in onder meer onroerend goed, met een bijzondere plaats voor de horeca.

Schema 4.2: Criminele gelegenheidsstructuren – Situationele, geografische en economische factoren

Situationele / Geografische factoren	Grensligging
	Regiofunctie
Economische factoren	Kwetsbare economie – impact financiële crisis
	Witwassen criminele (drugs)gelden

a. Grensligging

De grensligging creëert diverse criminele markten, in het bijzonder drugsmarkten, waarvan de softdrugs markt vanwege de vele drugstoeristen en (geruimde) hennepkwekerijen het meest zichtbaar is. Er wordt echter ook gehandeld in harddrugs, waaronder XTC, die in delen van Brabant (voornamelijk buiten de grote steden volgens onze bronnen) wordt geproduceerd. Naast de stroom drugstoeristen is er ook een uitgaande stroom naar het buitenland van smokkelaars

die de drugs naar de klant brengen. Vanwege de aangescherpte controle op hennepkwekerijen leggen Brabantse criminelen zich ook toe op het opzetten van hennepkwekerijen in België. Dit past in het kat-en-muisspel dat zich aftekent bij de aanpak en organisatie van de zo winstgevende hennepkwekerijen. Brabant kent een historie van illegale 'grenshandel'. Het gaat vandaag de dag met name om drugs, maar bijvoorbeeld ook om vuurwerk, en in het verleden had er onder meer botersmokkel plaats.

b. Regiofunctie

De Brabantse steden vervullen een regiofunctie vanwege een riant aanbod van horeca en detailhandel. Dit creëert sfeer en levendigheid, maar het brengt ook daders en buit (bijvoorbeeld geparkeerde auto's) bij elkaar. Het trekt daders van buiten de drie steden naar de centra. De steden kennen dan ook niet louter in de stad woonachtige risicogroepen, maar ook "risicoverblijvers". De buit wordt lang niet altijd goed beschermd, omdat veel bezoekers wel een gevoel van veiligheid of 'Brabantse gezelligheid' hebben. In de horeca laat de Brabantse alcoholcultuur zich gelden. Er wordt veel gedronken, hetgeen het geweld stimuleert. En er wordt drugs verhandeld en gebruikt. Het alcohol en uitgaansgerelateerde geweld legt vervolgens weer een claim op de opsporingscapaciteit (zie 4.4).

Ongeveer een derde van alle geweldszaken speelt zich af in het centrum van Eindhoven geconcentreerd op het Stratumseind, het hart van de uitgaansscene. ² Het gaat om straatroof, maar ook om geweld in het uitgaanscircuit. Illustratief is dat van de geweldsmisdrijven die worden gekwalificeerd als 'openlijk geweld' meer dan tweederde in het centrum plaatsvinden. Het centrum van Eindhoven heeft een grote regionale aantrekkingskracht (ieder weekend meer dan 25.000 bezoekers). Het is dus logisch dat de uitgaansgeweld zich hier voornamelijk concentreert en vooral plaatsvindt tussen middernacht en 05.00 uur. Uitgaansgeweld is geen exclusieve aangelegenheid van de eigen jeugd. Ongeveer de helft van de aangehouden daders van uitgaansgeweld woont buiten Eindhoven. De hoge geweldscijfers hangen hier dus mede samen met de regionale functie die Stratumseind heeft. Het uitgaansgeweld is bijna onlosmakelijk verbonden met excessief drankgebruik. Ook speelt in toenemende mate de combinatie drank met drugs een negatieve rol binnen deze vorm van geweldsdelicten.

c. Economische crisis

De economische crisis werkt door in de Brabantse centrumgemeenten. Volgens de zogenoemde 'conjunctuurgevoeligheidsindex' in de Atlas voor gemeenten 2009 is Eindhoven zelfs de meest kwetsbare gemeente van het land bij de huidige economische crisis. Het valt op dat de top-10 van deze lijst geheel en al bestaat uit Brabantse of Limburgse gemeenten.

2. Exact gaat het in 2008 om 1.012 geweldszaken in het centrum van Eindhoven op een stedelijk totaal van 3.022.

Tilburg staat op plaats vier en 's-Hertogenbosch op de vijfde plaats. De drie steden zijn relatief sterk afhankelijk van conjunctuurgevoelige sectoren (zoals handel) en ze hebben een relatief laag opgeleide bevolking. De werkloosheid zal toenemen en dientengevolge neemt de financiële armslag van de gemeenten af om de economische crisis aan te pakken. Dit resulteert in leefbaarheidproblemen. Meer in concreto ontstaat er - bij bekende én nieuwe daders - soms een acute behoefte aan contant geld, waardoor vormen van vermogens- en geweldscriminaliteit toenemen. Dit is onder meer terug te zien op het overvaldossier.

d. Crimineel (drugs)geld

Vanwege jarenlang crimineel koopmanschap is er veel crimineel (drugs)geld voorhanden. Dit draagt bij aan bestendinging van de criminele infrastructuur: crimineel succes krijgt navolging en het beschikbare geld wordt geïnvesteerd, in elk geval in horeca(panden) en in ander onroerend goed, en waarschijnlijk bereikt het – zeker ten tijde van de economische crisis – ook langs andere wegen de bovenwereld. Dit is zeker het geval vanwege de economische crisis die zich dus juist in de Brabantse steden zwaar laat voelen. De acceptatie van crimineel geld is deels gewoonweg op straat zichtbaar, bijvoorbeeld doordat steeds dezelfde aannemersbedrijven hebben verbouwd op locaties waar ingenieuze hennepkwekerijen zijn aangetroffen of doordat steeds dezelfde personen of groep achter horeca-aankopen zit, terwijl ze niet over voldoende bonafide middelen beschikken. Het valt op dat in Eindhoven en Tilburg wat dit betreft veelvuldig (maar niet alleen) wordt gewezen op Turkse drugshandelaren.

4.4 Beleidskenmerken

Een aantal beleidskenmerken draagt bij aan de criminele geleghedenstructuren. Het betreft in de eerste plaats de focus in het bestuurlijke en justitiële beleid op aangiftecriminaliteit en de selectieve inzet van opsporingscapaciteit. Dit leidt tot een proces waardoor bij vormen van georganiseerde criminaliteit de pakkans structureel laag is, terwijl ze sluip-door-kruip-door juist wel degelijk weer de aangiftecriminaliteit stimuleren (zie over dit verband 4.5). In de tweede plaats geldt dat op alle drie de stadhuizen in de onderzoeksgemeenten verandertrajecten lopen of zijn doorgevoerd om het gemeentelijke veiligheidsbeleid op een hoger plan te tillen. De keerzijde van de verbeteringen en oogmerken is nog steeds een begrensde focus op en bij de uitvoering van veiligheidsbeleid. Het is ook lastig om die focus aan te brengen omdat de informatiepositie ten aanzien van criminelen – regulier en georganiseerd – gebrekkig is.

Schema 4.3: Criminele gelegenheidsstructuren – Beleidskenmerken

Politie-inzet	Gerichtheid op aangiftecriminaliteit
	Selectieve inzet opsporingscapaciteit
Bestuurlijke inzet	Begrensde focus op uitvoering veiligheidsbeleid
Informatiepositie	Gebrekkige informatiepositie reguliere dadergroepen
	Gebrekkige informatiepositie georganiseerde criminaliteit

a. Gerichtheid op aangiftecriminaliteit

De politie(ministeries) en bestuur (VNG) zijn in hoge mate gericht op aangiftecriminaliteit. Brabant kent juist (ook) omvangrijke criminele verbanden die zich richten op aangifteloze delicten, zoals drugs-handel. Dit draagt bij aan de criminele kansen van deze criminele groeperingen. Tegelijkertijd draagt de georganiseerde criminaliteit bij aan de hoge aangiftecriminaliteit in de steden en in de gehele Provincie. Er is met andere woorden een criminele onderstroom waarop het beleid van politie, justitie en bestuur niet primair is gericht, maar die wel zichtbaar is voor bewoners, politiemensen en bestuurlijke handhavers of uitvoerders (zie 4.2 over incongruenties) en die dus ook nog eens een aanjager blijkt te zijn van vormen van criminaliteit die wel slachtoffers maken, resulteren in aangiften en in de statistieken terechtkomen (zie 2.3.). Het geeft uitvoerders een onbehaaglijk gevoel. Ze treden op tegen inbrekers en geweldplegers, ze realiseren opvang voor verslaafden en ze zorgen voor het intrekken van vergunning of voor belastingheffingen, maar ze zijn in hun huidige werksituatie niet of nauwelijks in staat om daadwerkelijk hard (strafrechtelijk of anderszins) op te treden tegen (de trekkers van) criminele groeperingen.

b. Selectieve inzet opsporingscapaciteit

De opsporingscapaciteit van de drie Brabantse regiokorpsen wordt – na screening en na een selectie van de plankzaken - in hoge mate gericht op geweld, overvallen en op TGO-waardige zaken. De drie korpsen kampen stuk voor stuk met serieuze capaciteitsproblemen die zich met name bij de “proactieve” of bovenlokale opsporing laten gelden. Indien bij een moordonderzoek informatie binnenkomt over grootschalige drugshandel, dan blijft de aandacht bijna zonder uitzondering geheel gericht op de moord. En dat terwijl veel moord- of doodslagzaken zijn gerelateerd aan drugshandel (vgl. Van der Torre e.a., 2009). Zonder spoor van cynisme, maar in alle realiteit, kan daardoor worden gesteld dat ‘drugsmoorden’ de drugshandel in de kaart spelen, omdat hier veel researchcapaciteit op wordt ingezet. Geweldszaken krijgen voorrang omdat er directe slachtoffers worden gemaakt en vaak ook opsporingsindicaties beschikbaar zijn. Overvallen zijn ook ernstige zaken die terecht aandacht krijgen,

zeker ten tijde van de “overvalgolven” in de Brabantse steden. Dit selectieproces valt te begrijpen, maar het reduceert de pak-kans van de vele criminele groepen in hoge mate. Die criminele groepen hebben dit zelf inmiddels feilloos door. Ze weten dat ze ‘in beeld’ zijn, maar merken tegelijkertijd dat er in hun kringen zelden of nooit aanhoudingen worden verricht. Er wordt zo nu en dan wel een slag toegebracht in het kader van bestuurlijke handhaving, bijvoorbeeld in de vorm van een belastingaanslag of de sluiting van een horecapand, maar dat is voor de meer succesvolle criminele groepering vaak niet veel meer dan een verliespost in het criminele huishoudboekje. Respondenten wijzen er ook op dat een zaak soms wel bewezen wordt geacht door een rechter, maar dat de staf lager uitpakt dan waarschijnlijk het geval was geweest bij “doorrechercheren” (onderzoek naar meer verdenkingen op de persoon of op de groep waar de persoon deel van uit maakt). Het nettoresultaat is dat calculerende dadergroepen georganiseerde vormen van criminaliteit voortzetten. Respondenten zien dit terug in de zelfverzekerde houding die criminele groepen of kopstukken zich aanmeten, ook in de communicatie met uitvoerders bij politie of bestuur. Ze dŭrven zonder baan rond te rijden in de allerduurste auto’s, een Turkse crimineel dŭrft een straat “zijn” straat te noemen, kampers volhardten al jarenlang in hennepsteelt, autocriminaliteit en ladingdiefstal en mensen zonder noemenswaardig regulier inkomen durven het aan om goedkope woningen voor veel geld te verbouwen.

c. Begrensdde focus op uitvoering veiligheidsbeleid

Het bestuurlijke veiligheidsbeleid wordt en is versterkt (deels met verve), maar de omvang is (te) gering in relatie tot de criminaliteit (‘klein’ en ‘zwaar’) en er is begrensde focus op uitvoering. De gemeenten zoeken naar en bouwen aan de organisatorische positionering van ‘veiligheid’ om een betere focus op uitvoering te realiseren. Deze studie is geen analyse van de bestuurlijke veiligheidsorganisatie. Tilburg en Eindhoven hebben al eens een kritische externe evaluatie uit laten voeren. In beide gevallen stond de commissie die het onderzoek uitvoerde onder voorzitterschap van Fijnaut. In Tilburg is dit onderzoek reeds in 2003 uitgevoerd en op basis van de analyse zijn veiligheidsprogramma’s gevormd. De recente zeer kritische beoordeling van het veiligheidsbeleid in Eindhoven heeft onder meer geresulteerd in de vorming van een afdeling Veiligheid. ’s-Hertogenbosch is niet beoordeeld door een commissie Fijnaut, maar is ook bezig met de opbouw van een afdeling veiligheid. Eindhoven en Tilburg kennen sinds kort een directeur veiligheid. Voor die tijd was er geen functioneel-hiërarchische aansturing van ambtenaren met veiligheidstaken. Op dit moment is dat binnen de afdeling dus wel gerealiseerd. Toch kampen de genoemde gemeenten met een beperkte organisatorische armslag en vergt de positionering van de ‘veiligheidsambtenaren’ aandacht en is in feite een ontwikkelproces aan de gang. In Eindhoven speelde de dis-

cussie over de positie van het veiligheidshuis ten opzichte van de directie veiligheid, want het veiligheidshuis was (ook) een beleidsorgaan geworden. In Tilburg is het de vraag wie nu verantwoordelijk is voor het opstellen en doorvoeren van veiligheidsplannen en daaraan verbonden doelstellingen. De zogenoemde gebiedscoördinatoren maakte namelijk tijdens ons veldwerk veiligheidplannen, maar het was tegelijkertijd duidelijk dat de directeur van de staf veiligheid de ambtelijke trekker van het veiligheidsbeleid zou moeten zijn. In 's-Hertogenbosch was de afdeling veiligheid in opbouw tijdens ons veldwerk. Dit vergde een nieuwe positionering van de afdeling veiligheid ten opzichte van bestuurszaken, omdat tot die tijd in feite de directeur bestuurszaken tevens directeur veiligheid was.

De drie onderzochte gemeenten hebben met elkaar gemeen dat ze in hoge mate lokaal – dus gemeentelijk – optreden tegen vormen van criminaliteit die voor een belangrijk deel georganiseerd en bovenlokaal zijn. Dit vergt logischerwijs bovenlokale samenwerking. Om die stap te kunnen zetten is het gunstig dat er de afgelopen jaren stappen zijn gezet om het lokale veiligheidsbeleid te verbeteren. Dat zal wel verder versterkt moeten worden, met bijzondere aandacht voor de informatie over criminaliteit en over daders, en meer in het bijzonder over dadergroepen en hun samenwerkingsverbanden.

d. Gebrekkige informatiepositie rondom dadergroepen

Er is een beperkt zicht op daders of verdachten of daders van de veelvoorkomende delicten. En in het verlengde daarvan is de dadergerichte aanpak overwegend persoonsgericht en daarmee individueel georiënteerd. De vraag in hoeverre er sprake is van dadergroepen of van netwerken wordt te weinig gesteld. En als men het al weet (bijvoorbeeld de CIE), wordt er nauwelijks nota van genomen. In alle onderzochte gemeenten zijn er harde aanwijzingen dat er structuren zijn die resulteren in vermogensdelicten. Het gaat om veelplegers (verslaafde daders) en jeugdgroepen (waaronder jeugdgroepen die nog te boek staan als overlastgevend) en lokale helers (onder meer kampers) die zorgen dat er gemakkelijk munt geslagen kan worden uit de buit. Families onder de kampers organiseren ook vormen van winkeldiefstal in de steden en daarbuiten. Dit draagt bij aan een lagere pakkans en dat is een rem op aanhoudingen van de 'goede daders', dat wil zeggen daders die in relatief hoge mate bijdragen aan de misdaadstatistiek. Dit hindert de opsporing van deze daders, hetgeen de tekorten in de informatiehuishouding in stand houdt. De constante stroom van zaken en gebeurtenissen die op de Brabantse korpsen afkomen leidt ertoe dat concrete zaken de zo belangrijke informatieanalyse hinderen: the urgent before the important.

Het politieapparaat dreigt te worden overspoeld met meer criminele informatie dan ze kan verwerken. Dit resulteert in aanpassingsmechanismen: vuistregels om de werksituatie werkbaar te houden. Dit bestaat onder meer uit strategische informatiewerping. We doelen hiermee op het selecteren en negeren van criminele informatie om zo het werkaanbod te reguleren. In de onderzochte gemeenten zien we dit onder meer terug in de neiging in politiegelederen om jeugdgroepen niet (snel) als crimineel te bestempelen en om de gang van zaken van deze groepen niet of selectief te volgen als ze uitgroeien tot twintigers. We schetsen hieronder de situatie in Eindhoven, maar die is dus maatgevend voor de situatie in de onderzoeksgemeenten.³ De projectleider bij de politie nam overigens geen genoegen met de afname van de in beeld gebrachte (criminele) jeugdgroepen. Hij wees op de bovenstaande patronen en heeft ze – en dat valt te waarderen – op de agenda geplaatst.

Het aantal jeugdgroepen dat door middel van de shortlistmethodiek in beeld is gebracht komt in 2009 in Eindhoven uit op 29. Dit waren er in 2008 nog 37! Het gaat in 2009 om 10 autochtone groepen, 7 Marokkaanse groepen, 6 gemengde groepen, 2 Antilliaanse groepen en 1 Surinaamse groep. Het merendeel van deze jeugdgroepen (18) is gekwalificeerd als 'hinderlijk'. Eindhoven telde in 2009 verder 9 overlastgevende jeugdgroepen en slechts 2 criminele jeugdgroepen. Opmerkelijk is natuurlijk de afname van criminele jeugdgroepen. In 2008 worden 6 criminele groepen in beeld gebracht en in 2009 zijn dat er nog maar 2. De afname is terug te voeren op drie zaken.

3. We beschikken over meer vertrouwelijke informatie die we niet hebben opgenomen in deze openbare publicatie.
4. Deze 'plotselinge' verandering van status is onwaarschijnlijk. De eerdere kwalificatie 'overlastgevend' is waarschijnlijk het gevolg van een gebrekkige informatiepositie (onderschatting van de jeugdgroep).

- Allereerst wordt de afname door politiemensen die de inventarisatie uitvoeren toegeschreven aan gebrekkige informatie of geringe bereidheid om de vragenlijsten in te vullen.
- Gerichte (justitiële) aandacht heeft ook effect gesorteerd. In 2008 stond bijvoorbeeld een Marokkaanse jeugdgroep uit Gestel nog te boek als overlastgevend, maar ze pleegden lokale criminaliteit, waaronder vermogenscriminaliteit. Een jaar later staan ze te boek als jeugdbende (een criminele jeugdgroep waarvan de criminaliteit is verergerd)!⁴ Ze houden zich bezig met drugshandel, wapenhandel, straatroof in Eindhoven en overvallen in de regio en provincie. Er is inmiddels een regionaal onderzoek naar de bende gestart en er zijn al negen personen aangehouden.
- Er is echter nog een derde reden. We zien dat enkele criminele groepen uit beeld zijn verdwenen. Dat betekent dat ze zich niet meer nadrukkelijk manifesteren in het publieke domein, of zich vaker verplaatsen (in de regio). Het zijn vooral een deel van de autochtone, Antilliaanse en Surinaamse jeugdgroepen die minder opvallen in het straatbeeld, zeker als ze zich toeleggen op criminaliteit. Dat wil echter niet zeggen dat ze niet meer crimineel actief zijn.

Twee van de drie voornoemde zaken hebben betrekking op een gebrekkige informatiepositie van politie en lokaal bestuur. Ze staan een effectieve aanpak van overlast en criminaliteit in de weg. Het niet in beeld hebben van problematische jeugdgroepen is extra verontrustend vanwege een samenhang tussen het aantal overlastgevende en criminele groepen én de vermogenscriminaliteit in Eindhoven.

Speciale aandacht verdienen enkele Marokkaanse groepen. Ze zijn niet alleen actief als 'kleine crimineel' (vermogenscriminaliteit) maar terroriseren ook de buurt. Ze provoceren, gebruiken eerder (klein) straatgeweld en "hebben een attitude van ik ben onaantastbaar en kom maar op". Meerdere respondenten wijzen erop dat geringe opgelegde straffen hieraan bijdragen. Een medewerker van het veiligheidshuis vertelt bijvoorbeeld dat een zware Marokkaanse straat-crimineel (drugshandel, geweld) bevreesd was voor een hoge straf, maar tegen hem zij "dat hij het zelf ook niet snapt" waarom hij een straf van enkele maanden kreeg opgelegd.⁵

e. Gebrekkige informatiepositie georganiseerde criminaliteit

Respondenten signaleren wat wij de criminaliteitsparadox noemen. Het veronachtzamen van de (grensoverschrijdende) opsporing van georganiseerde criminaliteit produceert het 'politieke gelijk' van diegenen die beweren dat Nederland veiliger wordt of dat in elk geval de georganiseerde criminaliteit afneemt. Dit werkt op hoofdlijnen als volgt. Er worden al jarenlang nauwelijks of geen opsporingsonderzoeken opgestart naar criminele groeperingen of samenwerkingsverbanden, zonder concrete zaak. Mede hierdoor wordt dit soort zaken niet rond gemaakt (geen arrestanten), ook niet als de politie beschikt over criminele informatie, mede gebaseerd op informatie van tipgevers. Dit leidt ertoe dat informanten de politie geen of minder tips en informatie verstrekken, mede omdat er geen geld wordt verstrekt door de politie (geen ronde zaak). Ook haken informanten af als ze constant goede informatie leveren over georganiseerde criminaliteit (met erg veel risico) en er wordt niets mee gedaan. Uiteindelijk resultaat is dat de informanten weglopen en deels overlopen: ze tippen bijvoorbeeld Marokkaanse criminelen over de locatie van hennepplantages. Deze criminelen rippen vervolgens een hennepkwekerij en betalen hun informanten (wel) geld. Vanwege de verminderde kwaliteit van de criminele informatie neemt het aantal CSV dat in beeld is bij politie af.

Het informatieverlies heeft nog andere oorzaken. Politieregio-overschrijdende onderzoeken komen niet snel van de grond. In de korpussen wordt al snel het argument "het is regio-overschrijdend, dus niet voor ons" gehanteerd. Toch bestaat hieraan ook in Brabant veel behoefte. Die behoefte is er in het hele land. Denk aan kernteams en BRT's. Er ontstaan criminele kansen als dit niet of in geringe mate van de grond komt. Voorts neemt de informatie af door aan-

5. Een verklaring is dat er vanwege beperkte capaciteit niet wordt doorgerechercheerd zodra er één of enkele strafbare feiten van een verdachte lijken te zijn bewezen. Indien het dossier dan aan de rechter wordt voorgelegd neemt de kans op een straf die gering is in relatie tot het feitelijke (maar niet bewezen) criminele profiel toe.

passingsgedrag door criminele groepen. Met name de organisatie van hennepkwekerijen speelt in op de toegenomen controles. In de steden wordt door middel van dreiging en geweld voorkomen dat informatie over lokale kwekerijen wordt verstrekt aan de politie en de feitelijke teelt wordt meer en meer in handen gegeven van katvangers. Tegelijk wordt gebouwd aan meer ingenieuze kwekerijen, ook buiten de steden en Brabant.

De opsporing van georganiseerde criminaliteit in Brabant loopt het risico dat het belang ervan niet wordt ingezien door papieren of geregistreerde 'successen', zoals een afname van aangiftecriminaliteit of een (vermeende) afname van het aantal criminele samenwerkingsverbanden. Echter, het lijkt er zeer sterk op dat de criminele informatie afneemt en zeker niet de georganiseerde criminaliteit.

4.5 Tot slot

De lezer die op een snelle manier kennis wil nemen van de belangrijkste bevindingen van deze Stads- en regioscan verwijzen we naar de samenvatting 'Op hoofdlijnen' (waarmee deze publicatie opent). Daarin worden ook suggesties gedaan voor mogelijke vervolgstappen.

